

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΟΝΕΙΡΩΝ
ΚΑΙ Η ΟΝΕΙΡΟΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ*

ΥΠΟ ΦΑΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ

Ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν ἡ γνώμη ὅτι οἱ κάτοικοι ὄρισμένων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, οἱ Μανιάται λ. χ. καὶ οἱ Ἡπειρώται, ἔχουσιν ἰδιαιτέραν ἰκάνοτητα περὶ τὸ ἐρμηνεύειν τὰ ὄνειρα. Ἐξεταστέον ἐν τούτοις μὴ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν πρόκειται περὶ ἰδιαιτέρας εἰδικότητος, ἀλλ' ὅπως καὶ εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις, τὴν γλῶσσαν ἐπὶ παραδείγματι, τοὺς χορούς, τὴν μουσικὴν, τὰ ἴθνη καὶ τὰ ἔθιμα, περὶ διατηρήσεως τῆς ὄνειροκριτικῆς παραδόσεως, ἣτις διὰ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν μέσων χρόνων ἔφθασε μέχρις ἡμῶν, ζωηρότερα εἰς ὄρισμένα τῆς Ἑλλάδος διαμερίσματα διατηρηθεῖσα.

Ὅτι τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει δεικνύουσιν αἱ ἐπόμεναι παρατηρήσεις.

Ἐν Ἡπειρῷ σήμερον φρονοῦσιν ὅτι εἶναι πιστευτὰ καὶ ἐπαληθεύουσι τὰ ὄνειρα τὰ ὅποια βλέπουσιν ἐξέχοντα πρόσωπα. Ὅτι ἡ ἀντίληψις αὕτη ἦτο πολὺ παλαιότερα δεικνύει συγγραφεὺς τοῦ Β'. μ. Χ. αἰῶνος, ὁ Ἀρτεμίδωρος, ὅστις ἐν τοῖς ὄνειροκριτικοῖς του (8, 12, 15) γράφει· «τὸ δὲ παρὰ δύναμιν ἀναδέξασθαι, μικρὸν ὄντα, μεγάλων πραγμάτων θεᾶν ἀδύνατον... εἰ μὴ ἄρα βασιλεὺς ἢ ἄρχων ἢ τις τῶν μεγιστάνων ἴδοι».

Ἄλλὰ καὶ μέχρι τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀντί-

* Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν Συνεδρίαν τῆς 19 Νοεμβρίου 1953.

Βραχυγραφίαι

Anecdota: Armand Delatte, *Anecdota Atheniensi*, Vol. I, Liège - Paris, 1927.

Ἀνόνημος: Das anonyme Traumbuch des Cod. Paris. Gr. 2511 (ἔκδ. Fr. Drexl ἐν Λαογραφίας 8, 347 ἔξ.).

Ἀρτεμίδωρος: Artemidori Daldiani onirocriticon, libri V (ἔκδ. R. Hercher.)

Ἀστράμψυχος: Ἀστράμψυχου ὄνειροκριτικὸν (ἔκδ. Rigaltii).

Ἀχμέτ: Achmetis Oneirocriticon (ἔκδ. Fr. Drexl).

Γερμανός: Das Traumbuch des Patriarchen Germanos (ἔκδ. Fr. Drexl ἐν Λαογραφίας 7, 433 ἔξ.).

Δανιήλ: Das Traumbuch des Propheten Daniel nach dem cod. Vatic. Palat. Gr. 319 (ἔκδ. Fr. Drexl ἐν Byz. Zeitschrift. 26, 290 ἔξ.).

Νικηφόρος: Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ὀνειροκριτικὸν κατ' ἀλφάβητον (ἔκδ. Rigaltii).

ληψιν ταύτην, ἀφ' οὗ, ἐν τῇ βουλῇ τῶν γερόντων γινομένου λόγου περὶ τοῦ ὄνειρου τὸ ὁποῖον εἶδεν ὁ Ἀγαμέμνων, λέγει ὁ Νέστωρ ὅτι πρέπει τοῦτο νὰ ἐπαληθεύσῃ·

εἰ μὲν τις τὸν ὄνειρον Ἀχαιῶν ἄλλος ἔνισπεν,
 ψευδὸς κεν φαῖμεν καὶ νοσφιζοίμεθα μᾶλλον·
 νῦν δ' ἴδεν ὅς μὲγ' ἄριστος ἐνὶ στρατῷ εὐχεται εἶναι ¹⁾.

Δὲν εἶναι δ' ἴσως ἄσχετον πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἀντίληψιν καὶ τὸ ὅτι ὁ Ἀχμέτ ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του ἄλλην δίδει εἰς τὸ ὄνειρον ἐρμηγείαν, «ἐὰν βασιλεὺς τοῦτο ἴδῃ» καὶ ἄλλην «ἐὰν τις τοῦ κοινοῦ λαοῦ τοῦτο ἴδῃ» ²⁾.

Παλαιὰν παράδοσιν ὑποδεικνύει καὶ τὸ ἐξῆς: Οἱ Πόντιοι πιστεύουσιν ὅτι, ὅταν τις ἴδῃ κατὰ τὴν νύκτα κακὸν ὄνειρον, δὲν πρέπει νὰ τὸ εἴπῃ ἀφ' ἐσπέρας, ἀλλὰ τὴν πρωΐαν ³⁾: οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Μεγίστης, ἵνα μὴ ἀποβῇ τὸ κακὸν ὄνειρον τῆς νυκτός, στρεφόμενοι πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον, λέγουσιν· «ὄνειρον εἶδα, τὸν ἥλιον τὸ ἴπα τσ' ἔ νήλιος τὸ πέν τοῦ κῦρ ἀντζέλου».

Κατὰ τὸν κώδικα 1350 (φ. 105^b) τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, αἰῶνος ΙΘ', περιέχοντα ὄνειροκρίτην, ὅταν κατὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν τῆς σελήνης ἴδῃς ὄνειρον «ψέμα εἶναι καί, ἂν θλιβερόν, εἶπέ το κατὰ ἀνατολάς»· κατὰ ὄνειροκρίτην ἐν Παρισινῷ κώδικι 2511 (φ. 26^a) ΙΕ', αἰῶνος, «τῆ γ' καὶ δ' καὶ ε' (ἡμέρα τῆς σελήνης) «ὁ ἐὰν ἴδῃς, γενήσεται· μόνον μὴ τὸ μυστήριον πρὸς ἄλλον εἴπῃς, εἰ μὴ τῇ ἀνατολῇ καὶ μόνῃ» ⁴⁾.

Ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν αὐτὴν πρόληψιν εἶχον, φαίνεται ἔκ τε τῆς Ἡλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἐκ τῆς Ἰφιγενείας τῆς ἐν Ταύροις τοῦ Εὐριπίδου, ἐν ᾧ δράματι ὁ Εὐριπίδης (στίχ. 42) παριστᾷ τὴν Ἰφιγένειαν λέγουσαν:

ἄ καινὰ δ' ἤκει νυξ φέρουσα φάσματα,
 λέξω πρὸς αἰθέρ', εἴ τι δὴ τόδ' ἔστ' ἄκος.

Περὶ ὄνειρων προκειμένου καὶ ὁ Ἰπποκράτης, εἶπε· «χρὴ καὶ τοῖς Θεοῖς εὐχεσθαι ἐπὶ μὲν τοῖσιν ἀγαθοῖς ἡλίω, Διὶ οὐρανίω, Ἐρμῆ, Ἀπόλλωνι ἐπὶ δὲ τοῖσιν ἐναντίοις τοῖσι ἀποτροπέοις καὶ γῆ καὶ ἡρῶσιν ἀποτροπῆα γενέσθαι τὰ χαλεπὰ πάντα» ⁵⁾.

¹⁾ Ἰλιάδος Β' 80.

²⁾ Ἀχμέτ, 8, 4, 5· 56, 17, 22· 102, 16, 17 καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ.

³⁾ I. Βαλαβάνη, Μικρασιατικά, 30.

⁴⁾ *Anecdota*, 1, 525. Σήμερον ἐν Μάνη, ὅταν ἴδουν κακὸν ὄνειρον, ἐξέρχονται εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας των καὶ δίδουν τεμάχιον ἄρτου εἰς τὸν πρῶτον παρουσιασθησόμενον διαβάτην. Ὅτι κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας θὰ συνηθίζετο τοῦτο· δεικνύει καὶ πάλιν ὁ ὑπ' ἀριθ. 1350 (φ. 99^a) κώδιξ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, καθ' ὃν, ὅταν ἴδῃς κακὸν ὄνειρον, «χώρισον ἕνα ψωμὶ εἰς δύο καὶ μοίρασον αὐτὸ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ὁ Θεὸς δίδει αὐτὸν τὸν χωρισμὸν εἰς τὴν λύπην». Ἐν Ἠπειρῷ τέλος, πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ ὄνειρου, ὅταν τὸ διηγῶνται, προσθέτουσιν «κλούβια κι' ἄπιαστα νὰ γένουν».

⁵⁾ Φ. Τάγγη, Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὄνειρων, ΚΠ, 12, 23.

Ὁ Σχολιαστής τῶν ἀνωτέρω στίχων τῆς Ἰφιγενείας παρατηρεῖ τοῖς γὰρ παλαιοῖς «ἔθος ἦν, ἀποτροπιαζομένοις, τῷ ἡλίῳ διηγείσθαι τὰ ὄνειρατα» ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐνόμιζεν οὗτος ὅτι εἶχεν ἐκλίπει ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἠερίου αὐτῆ. Ἡ σημερινὴ ἐν τούτοις σημειωθείσα ἀνωτέρω συνήθεια δεικνύει ὅτι καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους κατὰ τόπους συνηθίζετο ἢ πρὸς τὸν ἥλιον ἀνακοίνωσις τοῦ κακοῦ ὄνειρου, πρὸς ἀποτροπὴν.

Ἐν τῇ Ἡλέκτρῳ λέγεται ὅτι τὴν Κλυταιμῆστραν ἤκουσέ τις «ἠνίχ' ἡλίῳ δείκνυσι τοῦναρ» (στίχ. 424), τὸ ὁποῖον εἶδε καὶ τὸ ὁποῖον ὑπηνίσσεται τὴν ἐπάγοδον τοῦ Ὀρέστου.

Οἱ νεώτεροι Ἕλληνες πιστεύουσιν ὅτι ἀληθεύουσι «τῆς αὐγῆς τὰ ὄνειρα», ἐκεῖνα δὴλα δὴ τὰ ὁποῖα *ξεδιαλύθουν* μέχρι τῆς μεσημβρίας¹⁾.

Καὶ τοῦτο κατὰ παράδοσιν. Κατὰ τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ ὄνειροκριτικόν, «ἀλεκτρονόμος ὄναρ νητροκέες πέλει»²⁾, εἶπε δὲ καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (Παρεκβ. 1549,47) «περὶ ὄρθρον, ὅτε μάλιστα οἱ ὄνειροι δοκοῦσιν ἀληθεύειν» καὶ ἔτι παλαιότερον ὁ Ἀχμέτ· «μάλιστα δὲ τὰ ἀπὸ ἐνάτης ὥρας μέχρι πρῶτ' ἀληθέστερα καὶ ταχύτερα» καὶ πάλιν κατὰ τὸν αὐτόν, «τῆς δὲ αὐγῆς (τὰ ὄνειρα) κρίνεται αὐθημερὸν ἢ μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας»³⁾.

Τὴν γνώμην ταύτην ἐπιβεβαιῶν κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα ὁ Ἀρτεμίδωρος γράφει· «αἱ ἄμετροι τροφαὶ οὐδὲ πρὸς αὐτῇ τῇ ἑφ' παρέχουσιν ἰδεῖν τὸ ἀληθές»⁴⁾ τέλος τοῦ βουκουλικοῦ ποιητοῦ Μόσχου εἶναι οἱ στίχοι

νυκτὸς ὅτε τρίτατον λάχος ἴσταται, ἐγγύθι δ' ἠὲ ὡς
εὔτε καὶ ἀτροκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὄνειρων⁵⁾.

Ροματίζομαι ἐν Κύπρῳ⁶⁾, *ροματίζομ'* ἐν Μαδύτῳ, *ρομαντίζω* ἐν Χίῳ καὶ Ἰμβρῳ καὶ *δροματ' ἄζω* ἐν Κοτυώροις τοῦ Πόντου σημαίνει βλέπω καθ' ὕπνου ἀποκαλυπτικὸν ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἀποβαίνει ὡς ἐθεάθη.

Τὸ ρῆμα παρὰ τὸ *ὄραμα*, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐδήλου «τὸ ὡς ἐν αἰσθήσει σχεδὸν καθ' ὕπαρ ὀρώμενον ἐνύπνιον»⁷⁾ «τὸν ἀπεκβαίνοντα ὄνειρον

¹⁾ Οὕτως οἱ Μανιάται καὶ οἱ Εὐβοεῖς. Κατὰ τοὺς Καππάδοκας ἐπ' ἴσης καὶ τοὺς Ποντίους τὸ ὄνειρον ἐπαληθεύει μέχρι τῆς μεσημβρίας· Δ. Λουκοπούλου - Δ. Λουκάτου, Παροιμίαι τῶν Φαράσων, σελ. 85, ἀριθ. 456. *Ἰορδάνου Βαμβακίδου*, Σύμμεικτα ἐξ Οἰνῆς (Ἀρχεῖον Πόντου, 9, 165). Οἱ Ἠπειρώται πιστεύουν ὅτι «τῆς Κυριακῆς τὸ εἶνορο ὡς τὸ γιόμα δέλνει».

²⁾ *Γερμανός*, στίχ. 6 (Λαογραφ., 7, 433).

³⁾ Ἀχμέτ, 241, 8, 13.

⁴⁾ Ἀρτεμίδωρος, 13, 23.

⁵⁾ Εἰδύλλ., Β' 2, 5.

⁶⁾ Ἀθ. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά, 2, 772. *Ξενοφῶντος Φορμακίδου*, Συναγωγή παραδόσεων (Λαογραφ., 5, 223).

⁷⁾ Σχόλια εἰς Ἰωάννην τῆς Κλίμακος, λόγος Δ'. (PG, 88, 677).

οὕτως ὡς καθ' ὕπνου ἐθεάθη» ἢ «τὸν ἐναργῆ ὄνειρον» ¹⁾, «τὸ οὐχὶ λοξόν, ἀλλὰ φανερώως λέγον τὸ ἐσόμενον» ²⁾, τὴν ὄπτασιαν ἢ, ὡς λέγει ὁ Γρηγοράς, «ὄραμα δὲ ὅταν, ὃ μέλλει τις παρὰ προσδοκίαν τῆ ὑστεραία δρᾶν φθάσας ἴδη καθεύδων τοῦτ' αὐτὸ κατὰ τὸν ὁμοίον καὶ ἀπαράλλακτον τρόπον» ³⁾).

Τὸ ὄραμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους συνάνημον εἶχε τὸ ὄρασις ⁴⁾, καὶ ὄπτασία ⁵⁾, κατήντησε μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ σημαίνῃ ἀπλῶς ὄνειρον ⁶⁾ ὡς καὶ σήμερον εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη καὶ παρὰ Ποντίους καὶ Καππάδοξι ⁷⁾).

Φαντασιά ἐν Ἡπειρῷ λέγεται ἢ φωνή, ἣν τις καθ' ὕπνου ἀκούει χωρὶς νὰ βλέπῃ πρόσωπον. Καὶ ἡ λ. αὕτη ἐκ τῆς ὄνειροκριτικῆς ἐλήφθη παραδόσεως. Πβ. «ὄραμά ἐστι καὶ τὸ καθ' ὕπνον φανταζόμενον» ⁸⁾, «ἐπεταὶ δὲ τῷ μὲν ἐνυπνίῳ τῷ ἀσημάντῳ τὸ φάντασμα, τῷ δὲ ὄνειρῳ ὄραμά τε καὶ χρηματισμὸς» ⁹⁾

πάντως οὐκ ἔπαθες κακόν, πάντως οὐκ ἐφαντάσθης

εἰπά του ναὶ παράξενον ὄνειρον ἐφαντάσθης ¹⁰⁾

¹⁾ *Ἐὐσταθίου Θεσσαλονίκης*, Παρεκβ., 1876, 40· 1549, 47.

²⁾ *Ἐὐσταθίου Θεσσαλονίκης*, Παρεκβ. 1518, 27.

³⁾ *Νικηφόρου Γρηγορά*, Ἐρμηνεῖα εἰς τὸν τοῦ Συνεσίου περὶ ἐνυπνίων λόγον, PG, 149, 608. Κατὰ τὸν *Ἀρτεμίδωρον*, 5, 19: «ἐπεταὶ ὄνειρῳ ὄραμά τε καὶ χρηματισμὸς».

⁴⁾ «Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὀράσεις ὄψονται καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται» Πράξεις Ἀποστόλων, κεφ. β'. 17. «Ἡ τῶν ἀληθῶν θεωρία διὰ τὸ ἐναργὲς καὶ ἀναμφίβολον ὄρασις προσαγορεύεται» *Μ. Βασίλειος*, PG, 30, 132.

⁵⁾ «Τῆ νυκτὶ δὲ ἐκείνῃ φαίνεται τῆ μητρὶ αὐτῆς ὁ ἅγιος καὶ φησι πρὸς αὐτήν' ...ἔξυπνος δὲ γενομένη καὶ τὸ μυστήριον τῆς ὄπτασις λογισαμένη», *Θαύματα τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου*, (*Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως*, *Varia Graeca sacra*, 33, 24). «Ὀπτασίαν ἀγγέλων ἀμαρτωλὸς ἢ πονηρὸς οὐχ ἐώρακε» (*Ἀχμέτ*, 6, 20). «Ἐγὼ οὖν εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν συνῆκα τὸ ὄραμα καὶ εἶπον... ἰδοὺ ἐν τούτῳ γινώσκω εἰ ἄρα ἀληθὴς ἐστὶν ἡ ὄπτασία», (*Λεοντίου Νεαπόλεως*, *Βίος ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος*, 16, 3, 12· Gelzer). Κατὰ τὸν *Μιχαὴλ Ψελλόν*, *Χρονογρ.*, 132, 17, ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Θ': «ὄπτασιῶν τέ τινων καὶ ὄνειράτων παραδόξων ἐμέμνητο».

⁶⁾ *Μαλάλα*, *Χρονογρ.* 60, 1. *Πασχάλιον Χρονικ.*, 611. 5. «ἐσχετλίαζεν ἑαυτὸν λέγων ὄραμα εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ οὐκ ἀληθές», (*Θαύματα τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου*, Ἔνθ' ἀν., 6, 10).

«Τὴν νύκτα βλέπω ὀράματα καὶ μοιάζουν παλαμίδας», *Hesseling - Pernot*, *Roèmes Prodromiques*, 3, 216^{hh}.

«Ἡ γραῖα εἶδεν ὄραμαν καὶ οὐκ ἔλεγεν ὡς τὸ εἶδεν, ἀλλ' ὡς τὴν ἐσυνήρχετο», *K. Krumbacher*, *MGS*. III.

«Ἐξυπνος γενόμενος, εἶπον τοῖς περὶ ἐμὲ ὑπνοῦσι τὸ ὄραμα», *Γ. Φραντζῆ*, *Χρονικ.*, 216, 8.

«Μάχεσθαι ἐν ὀράματι κέρδος σημαίνει», *Δανιήλ*, στίχ. 361 (BZ, 26, 308)».

«Ἐλαιον πίνειν ἐν ὀράματι ἀρρωστίαν σημαίνει», *Δανιήλ*, στίχ. 317 (BZ, 26, 300)».

⁷⁾ Ὑπὸ τὸν τύπον *ὄρομα(ν)*.

⁸⁾ *Σχόλια* εἰς Ἰωάννην τῆς Κλίμακος, λόγος Δ', (PG, 88, 677).

⁹⁾ *Ἀρτεμίδωρος*, 5, 12, 17.

¹⁰⁾ Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, 1852 (*Μαυροφρέδου*, Ἐκλογὴ μνημείων).

«φάντασμα δέ ἐστιν ὅταν μήτε τελείως καθεύδοντας τοῦ ἀνθρώπου μήτε τελείως ἐγρηγορότος, ἀλλ' ὡς ἐν μεταίχμιῳ τούτων διακειμένον ἄλλοκότως τῆ τε φύσει καὶ τῆ ποιικιλίᾳ καὶ τῷ μεγέθει μορφᾶς νομίζῃ βλέπειν ¹⁾».

Ὅτι κατὰ τὴν ἐρμηνεϊαν τῶν νεοελληνικῶν ὄνειρων διατηρεῖται ἡ μεσαιωνικὴ ὄνειροκριτικὴ παράδοσις φαίνεται καὶ ἐκ τῆς σημερινῆς μὲ τὰ ὄνειρα σχετιζομένης φρασεολογίας.

Σήμερον (ξε)διαλύνω τὸ ὄνειρο σημαίνει ἐρμηνεύω, ἀμεταβάτως δὲ ξεδιαλύνει τὸ ὄνειρο = ἀληθεύει, ἐκπληροῦται. Οἱ Βυζαντινοί, ἵνα τὸ αὐτὸ δηλώσωσι, μετεχειρίζοντο τὸ διαλύω ²⁾, οἱ δ' ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ τε ἀπλοῦν λύω ³⁾ καὶ τὰ σύνθετα ἀναλύω ⁴⁾ καὶ διαλύω ⁵⁾.

Τὸ ἐπαληθεύει τὸ ὄνειρον ἐκφράζομεν σήμερον διὰ τοῦ βγαίνει. Τοῦτο οἱ μεσαιωνικοὶ ἐξέφραζον διὰ τοῦ ἀποβαίνειν ⁶⁾ καὶ ἐκβαίνειν, ὡς ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἐκβασίς φαίνεται ⁷⁾ ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἐξέρχεσθαι ⁸⁾. Τέλος ἄς σημειωθῆ ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἐρμηνεϊαν τῶν ὄνειρων συνήθης φράσις ἂν δῆς (ς τὸν ὕπνο σου) ὅτι... ἂν δῆ κἀνεὶς ⁹⁾ τὸν ὕπνο του ὅτι... κατὰ παράδοσιν χρησιμοποιεῖται, ὡς δηλοῖ τὸ ὄνειροκριτικὸν τοῦ Ἀχμέτ ⁹⁾.

«Δηλιοῦν τὰ ὄνειρα» ἐν τῇ περιοχῇ Καλαβρύτων σημαίνει ἀληθεύουσιν, ἐκπληροῦνται, τὸ αὐτὸ δὲ παρὰ τοῖς κατοίκοις τοῦ χωρίου κάτω Κουρούνη τῆς Εὐβοίας σημαίνει τὸ δηλοῖ τὸ ὄνειρο ὡς καὶ ἐν Λάστᾳ τῆς Γορτυνίας ὑπὸ τὸν τύπον ξεδηλοῖ, ἐν ᾧ ἐν Ἡπείρῳ ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας λέγουσιν ὅτι δέλνει τὸ ὄνειρο.

¹⁾ Νικηφόρου Γρηγορά, Ἐρμηνεῖα εἰς τὸν τοῦ Συνεσίου περὶ ἐνυπνίων λόγον, (PG, 149, 608).

²⁾ Ἀχμέτ, 3, 20.

³⁾ «Ὀνειροκρίτης, ὃς καὶ λύειν ὄνειρον λέγεται οἷα συνδεδεμένον καὶ οὕτω καμπύλον καὶ ἀδιευκρίνητον» *Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης*, Παρεκβ., 532, 42. Δι' ὄνειρολύτας ὀμιλεῖ ὁ Ἀλεξανδρεὺς *Εὐσέβιος*, PG, 86 I, 428.

⁴⁾ Ἀναλύτας, ἀντὶ ὄνειροκρίτας, ἀναφέρει ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ του (7, 188).

⁵⁾ Ὁ Λουκιανὸς ὀμίλησε περὶ τῆς διαλύσεως τῶν χρησμῶν (Ἀλέξανδρος ἢ Ψευδόμ, 49), εἶπε δὲ καὶ ὁ Χρυσόστομος: «οὐ γὰρ ὄνειρατα ἤλθον διαλύσαι ὑμῖν» (*Νικ. Πολίτου*, Λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἐν τῷ πρώτῳ κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (Λαογραφ., 8, 10).

⁶⁾ «Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι οἱ κακοὶ ὄνειροὶ τάχιον ἀποβαίνουσιν, οἱ δὲ ἀγαθοὶ βράδιον ἢ καὶ οὐκ ἀποβαίνουσιν εἴποις ἂν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ τοιοῦτον» (*Ἀριεμίδωρος*, 212, 23). Πβ. καὶ τὸν ὑπ' ἀριθμ. 1275 κώδικα τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν (φ. 22 β, 23, 25 α, 25 β) ἐνθα γράφεται: «τὸ ἐνύπνιον ἀποβήσεται».

⁷⁾ «Ἀπὸ τῆς πρώτης γὰρ ὥρας τῆς νυκτὸς ἕως τρίτης κρίνεται μέχρι εἰκοστοῦ ἔτους ἡ ἐκβασίς» (*Ἀχμέτ*, 241, 3). Σήμερον περὶ ἐπαληθεύσεως τοῦ ὄνειρου οἱ Πόντιοι λέγουσιν «ἐξέβεν τῶρομαν».

⁸⁾ «Καὶ πῶς ἐξῆλθε τὸ ὄναρ τῆς μητρὸς προαπελθούσης καὶ μὴ προσκυνησάσης τὸν παῖδα;» (*Χρυσόστομος*, PG, 54, 567).

⁹⁾ «Ἐάν τις ἴδῃ ὅτι», «ἐάν ἴδῃ τις ὅτι», «ἐάν τις ἴδῃ κατ' ὄναρ», (*Ἀχμέτ*, 18, 17, 25, 25, 163, 9) καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος δηλῶ ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης ἦτο καὶ παλαιότερα ὡς ἐκ χειρογράφων ὄνειροκριτῶν φαίνεται ¹⁾.

Περὶ τῆς ἀξίας καὶ χρησιμότητος τῶν ὄνειρων αἱ γνῶμαι τῶν παλαιότερων διίστανται ²⁾. Οὕτως ἤδη ὁ Ἴπποκράτης ἔγραψε· «περὶ δὲ τῶν τεκμηρίων τῶν ἐν τοῖσιν ὕπνοισι ὅστις ὀρθῶς ἔγνωκε, μεγάλην ἔχοντα δύναμιν πρὸς ἅπαντά... ὅστις οὖν ἐπίσταται κρίνειν ταῦτα ὀρθῶς μέγα μέρος ἐπίσταται σοφίης» ³⁾. Γρηγόριος ὁ Νύσσης τὸ ὄνειρον θεωρεῖ ὄργανον τῆς εἰμαρμένης ⁴⁾, ἀποφαινόμενος δ' ὁ Κυρήνης Συνέσιος ὅτι «τὰ ὄναρ θεάματα τοῖς ἀνθρώποις ὀρέγουσι τῶν ὕπαρ ἐσομένων αἰνίγματα ⁵⁾ λέγει ὅτι ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ περὶ τῆς δι' ὄνειρων μαντικῆς «ὡς ἂν μὴ ἀτιμάζοιεν αὐτήν, ἀλλ' ἐπιτηδεύοιεν οἱ ἄνθρωποι χρεῖαν τῷ βίῳ παρέχουσαν» ⁶⁾, ἀποδέχεται δὲ καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος τὰ ὄραματα ⁷⁾ ὡς καὶ ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, ὅστις οὐ μόνον ἐπίστευεν εἰς τὰ ὄνειρα, ἀλλὰ καὶ ἠρμήνευεν αὐτά ⁸⁾. Ἐφεκτικός πῶς φαίνεται ὁ Ἡλιόδωρος γράφων ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς του (B'. 36) «χρησιμοὶ γὰρ καὶ ὄνειροι τὰ πολλὰ τοῖς τέλεσι κρίνονται».

Ὅτι δὲ εὐρυτάτη ἦτο ἡ πίστις τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἐπὶ τὰ ὄνειρα πασιδήλως ἐμφαίνουσιν οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλοι ἄνδρες ψέγοντες τοὺς εἰς αὐτὰ πιστεύοντας. Οὕτω Δίων ὁ Χρυσόστομος, πιστοποιῶν ὅτι οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐπίστευον εἰς τὰ ὄνειρα, λέγει ὅτι εἰς αὐτοὺς «τὸ δαιμόνιον καθ' ἑκάστην ἡμέραν διὰ χρησμῶν καὶ δι' ὄνειράτων τὴν αὐτοῦ δείκνυσι δύναμιν» ⁹⁾. Βραδύτερον ὁ Ἀλεξανδρείας Εὐσέβιος, ψέγων τοὺς συγχρόνους του, λέγει ὅτι οὗτοι εὐμενῶς εἶχον πρὸς τοὺς ὄνειρολύτας ¹⁰⁾, ἀναφέρονται δὲ καὶ ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ Κώδικι «οἱ ἐν ἀφηγήσει ὄνειρων μαντευόμενοι», οἵτινες καὶ ἐβασανίζοντο δι' ὃ ἤσκουν ἐπάγγελμα ¹¹⁾.

Τόση δ' ἦτο ἡ πίστις ἐπὶ τὰ ὄνειρα, ὥστε πολλοὶ ἐκοιμῶντο ἐπὶ τάφων, διὰ νὰ ἴδωσιν ἀποκαλυπτικά ὄνειρα ¹²⁾. Καὶ τὰ στρατιωτικά δὲ βιβλία τὸ αὐτὸ ὑποδηλοῦσιν

¹⁾ Βλ. τὸν ὑπ' ἀριθμ. 1275 κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, (φ. 69 β) ἔνθα τὰ : (εἰς) καλὸν δηλοῖ, κέρδος δηλοῖ, ζημίαν δηλοῖ.

²⁾ Περὶ τοῦ τί ἐφρόνουν οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι περὶ ὄνειρων, βλ. Φ. Τάγη, Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὄνειρων, ΚΠ, 12, 23 ἔξ.

³⁾ Ἴπποκράτους, Περὶ διαίτης τὸ τέταρτον ἢ τὸ περὶ ἐνυπνίων, 86 (Littre).

⁴⁾ PG, 45, 172.

⁵⁾ Συνέσιου, Περὶ ἐνυπνίων λόγος (PG, 66, 1281).

⁶⁾ Συνέσιου, Ἐνθ' ἀν., 66, 1300.

⁷⁾ Tafel, Eustathii opusc. 302, 73.

⁸⁾ Th. Pressel, Johannis Tzetzæe epistolæ, ἐπιστ. 58 καὶ 59, σελ. 52 καὶ 53.

⁹⁾ Δίωνος Χρυσοστόμου, Εἰς Ἀλεξανδρεῖς, 12.

¹⁰⁾ PG, 86^I, 428.

¹¹⁾ Κώδιξ Θ', 18,6. Πβ. καὶ Φωτίου, Νομοκάνονα, ἐν Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1,191.

¹²⁾ Κύριλλος, Κατὰ Ἰουλιανοῦ, 10, σ. 339.

Λέων ὁ Σοφὸς ἐπὶ παραδείγματι, ἐν τοῖς τακτικοῖς του, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν στρατηγόν, τοῦ λέγει· «χρήσιμόν ἐστι καὶ ἀναγκαῖον πλάττεσθαι καὶ πείθειν τοὺς στρατιώτας ὥστε πιστεύειν τοὺς ὄνειρους νίκην ἐπαγγελλομένους, ἐν καιρῷ μάλιστα πολέμου» καὶ πάλιν «ρῶμην ἐνθήσεις τοῖς στρατιώταις ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, ἐὰν ἐξαναστὰς ἔωθεν ὡς ἀπὸ Θεοῦ σοι ὀφθέντα ὄνειρον ἐπιφημῆσης ἢ καὶ ἀπὸ τινος ἀγίας δυνάμεως προτρεπούσης ἐπελθεῖν κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἐπιφανείσης σοι πρὸς συμμαχίαν»¹⁾).

Οὐ μόνον δ' οἱ ἀπλοὶ πολῖται, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ἀκόμη φέρονται εἰς τὰ ὄνειρα πιστεύοντες. Οὕτως ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς λέγει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος «ὄπτασιῶν τέ τινων καὶ ὄνειράτων παραδόξων ἐμέμνητο, τὰ μὲν αὐτὸς ἰδὼν, τὰ δ' ὡς ἄλλων μαντευομένων ἀκροασάμενος»²⁾).

Σημείωσον ὅτι καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος βεβαιοῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς, ἐκστρατεύων, μεταξὺ ἄλλων βιβλίων, τὰ ὅποια παρελάμβανε, ἦτο καὶ «βιβλίον ὄνειροκριτικόν»³⁾).

Τὴν πίστιν τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ πρὸς τὰ ὄνειρα δεικνύει ἡ πληθὺς τῶν ὄνειροκριτικῶν εἴτε εἰς πεζὸν λόγον συντεταγμένων, ὡς εἶναι τοῦ Ἀρτεμιδώρου τὰ ὄνειροκριτικά καὶ τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀχμέτ ὄνειροκριτικὸν ὡς καὶ τὸ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου περὶ ὄνειρων⁴⁾, εἴτε καὶ ἐμμέτρως κατ' ἀλφαβητικὴν σειρᾶν, ὡς εἶναι τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ προφήτου Δανιήλ, τῶν πατριαρχῶν Νικηφόρου καὶ Γερμανοῦ, τοῦ Ἀστραμφύχου ὡς καὶ τὰ ἐν διαφόροις μεταγενεστέροις κώδιξι καὶ βροντολογίαις, σεισμολογίαις καὶ σεληνοδρομίαις ὄνειροκριτικά⁵⁾).

Ἄφ' ἑτέρου ὑπάρχουσι καὶ οἱ ἀντίθετα περὶ ὄνειρων φρονοῦντες. Ἦδη ὁ Θεόκριτος εἶπεν: Οὗτος ἄριστός | ἐστὶν ὄνειροκρίτας, ὁ διδάσκαλός ἐστι παρ' ᾧ νοῦς⁶⁾. |

Κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον ὁ Χρυσόστομος, ψέγων τοὺς πιστεύοντας εἰς τὰ ὄνειρα, ἐβροντοφώνει· «μαθὼν τοίνυν ὡς ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης ἐστὶν ὁ ταῦτα ἀποκαλύπτων, μὴ παρὰ ἀνθρώπων ζήτηι ταῦτα, ἀ μόνον Θεοῦ ἐστὶν εἰς φανερόν ἀγαγεῖν»⁷⁾, λέγεται δὲ καὶ ἐν τοῖς νόθοις συγγράμμασι τοῦ αὐτοῦ ἱεράρχου ὅτι δὲν εἶναι ἀληθεῖς Χριστιανοὶ οἱ προσέχοντες εἰς Ἰουδαϊκοὺς καὶ Ἑλληνικοὺς μύθους καὶ ὄνειρα⁸⁾. Εἰδωλολάτρως χαρακτηρίζει ὁ Μ. Βασίλειος τοὺς πιστεύοντας εἰς τὰ ὄνειρα καὶ προσ-

1) *Λέοντος*, Τακτικά (PG, 107, 1053, 1061).

2) *Μιχαὴλ Ψελλοῦ*, Χρονογρ., 132, 17 (Σάθα).

3) *Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου*, Ἐκθεσις, 467, 8. Βλ. καὶ *Φ. Κουκουλέ*, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός. Α' II, 184.

4) Ἐξεδόθη ὑπὸ *Arm. Delatte*, ἐν *Anecdota*, Α', 511 ἐξ.

5) Βλ. προχείρως, πλὴν ἄλλων, καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθμ. 462, 778, 1265, 1275 καὶ 1350 κώδικας τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, τοιοῦτους μεταγενεστέρους ὄνειροκρίτας περιέχοντας.

6) Εἰδ. 21, 32.

7) PG, 54, 544.

8) PG, 59, 561.

θέτει ειρωνικῶς· «κἄν ἐνύπνιον σε ἑκταράξῃ, πρὸς τὸν ὄνειροσκόπον τρέχεις»¹⁾· περὶ ὄνειρων δὲ τὸν λόγον ποιούμενος Γρηγόριος ὁ Νύσσης παρατηρεῖ ὅτι ταῦτα εἶναι φλυαρία ὑπὸ ματαιίας συνηθείας παρατηρούμεναι²⁾, προσέθηκε δὲ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος

μὴ σφόδρ' ἔπεσθαι παιγνίοις ἐνυπνίων

μήδ' εὐπτότητον εἰς ἅπαντ' ἔχειν φρένα³⁾

καὶ ὁ Κυρήνης δὲ Συνέσιος εἶπεν ὅτι ἡ περὶ τὰ ὄνειρα φροντὶς «ἡλιθίους ἐφέλκεται»⁴⁾. Βραδύτερον ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης ἀναφωνεῖ· «εἴρηται ἐν τῷ Σολομῶντι ἐνύπνια ἀναπεροῦσιν ἄφρονας καὶ διὰ τοῦτο παραγγελλόμεθα μὴ πιστεύειν μηδὲ καταδέχεσθαι αὐτά»⁵⁾.

Κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα Μιχαὴλ ὁ Ψελλός, περὶ ὄνειρων ὁμιλῶν, παρατηρεῖ ὅτι αὐτοῖς «πλάνη τις καὶ αὐτοματισμὸς ἔπεται ἄλογος»⁶⁾, ὁ δὲ σύγχρονός του Κεκανυμένος γράφει ὅτι οἱ προσέχοντες «ὄνειροκρίταις καὶ ὄνειροσκόποις ἐπαυδοῖς τε καὶ τοῖς ἐν παλμοῖς μαντευομένοις ὅμοιοί εἰσι ταῖς ἐπιστήμαις αὐτῶν, αἷς προσήλονται»⁷⁾, προσθέτει δὲ καὶ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης «οὔτε μὴν ἀληθείας ὀνομάσω σοφοὺς ἐξηγητὰς τοὺς ὄνειροκριτικῶς καταμαντευομένους αὐτῶν χρησιμολύτας καὶ πρὸς ὃ βούλονται στρεβλοῦντας βιαιότερον» καὶ πάλιν «οὐ φιλῶ ἀθύρμασιν ὄνειρων παίζεσθαι, ἀλλὰ κἄν σημαίνωσι τί ποτε οὐ προσποιῶμαι φυλαττόμενος μή, περιχαίρων τῷ δελητίῳ, λάθω περιπαρεῖς τῷ χαλκῷ⁸⁾. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Προμηθέως τοῦ Αἰσχύλου (στίχ. 483) τὰ ὄνειρα χαρακτηρίζει ὡς μάταια, ἔφεξε δὲ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἀρχόμενον καὶ ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος τοὺς συγχρόνους του ὡς πιστεύοντας εἰς τὰ ὄνειρα⁹⁾. Τέλος ἐν Νομοκάνονι ΙΖ' αἰῶνος ψέγονται ὅσοι «πιστεύουσιν εἰς ὄνειρατα καὶ ριζικὸν καὶ τύχην»¹⁰⁾.

Οὐ μόνον δ' οἱ συγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τοῦ λαοῦ δυσπίστως εἶχον πρὸς τὰ ὄνειρα. Ὁ Ἀρτεμίδωρος (1,4) λέγει ὅτι ἐδίσταξε νὰ γράψῃ τὰ ὄνειροκριτικά του «τὸ πλῆθος καταπεπληγὸς μάλιστα καὶ τὰς ἀντιλογίας δεδιὼς τῶν ἀνθρώπων τῶν ἦτοι διὰ τὸ πεπεῖσθαι οὐκ εἶναι μαντικὴν οὐδὲ θεῶν πρόνοιαν λεγόντων ὅσα λέγουσιν».

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους συνεζητήθη πόθεν προέρχονται τὰ ὄνειρα. Κατὰ τὸν Ἀρτεμίδωρον, «τῆς ψυχῆς ἔργα εἰσὶν οἱ ὄνειροι καὶ οὐχ ὑπὸ τινος ἔξωθεν γίνονται»¹¹⁾, εἶπε δὲ καὶ Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης «πολλὰ δὲ καὶ ἡ ψυχὴ ὡς λογικὴ καὶ νοε-

1) PG, 29, 417· 30, 496.

2) PG, 46, 329.

3) PG, 37, 943.

4) PG, 66, 1316.

5) PG, 89, 772.

6) Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Πρὸς τὸν βασιλέα Μονομάχον (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ., 5, 131).

7) Κεκανυμένον, Στρατηγικόν, 60, 3.

8) Μιχαὴλ Ἀκομνάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σωζόμενα, 2, 73, 26· 188, 4 (Λάμπρου).

9) Ἰωσήφ Βρυέννιου, Κεφάλαια ἐπτάκις ἐπτά, 3, 121 (Βουλγάρεως).

10) Ν. Πολίτου, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος (Λαογραφ., 3, 386).

11) Ἀρτεμίδωρος, 238, 18.

οὐκ ἀπογινώσκει καὶ προδείκνυσι τῷ ἀνθρώπῳ τινά»¹⁾). Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον τὰ ὄνειρα εἶναι ἀπηχήματα τῶν ἡμερινῶν ἡμῶν φροντίδων²⁾, τὰ αὐτὰ δὲ εἶπεν καὶ ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης ἀποφαινόμενος ὅτι «συμβαίνουνσι πολλάκις τὰ ἐνύπνια ἐκ τῶν πράξεων ἢ λογισμῶν, ὧν ἐν ἡμέρᾳ ἔχομεν»³⁾. Κατὰ Νικήταν τὸν καὶ Δαυίδ, ἡ ψυχὴ ἀναπλάττει καθ' ὕπνους συγκεχυμένως τὰ κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν ἐμφανισθέντα⁴⁾, ὁ σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ Χορίκιος λέγει ὅτι τὰ ὄνειρα προέρχονται «ἐξ ὧν μεθ' ἡμέραν ὁρῶμεν ἢ λεγομένων ἀκούομεν»⁵⁾. Κατὰ Νικήταν τὸν Παφλαγόνα «οἱ πολλοὶ τῶν ὄνειρων ἐκ τῶν καθημερινῶν φροντίδων καὶ ἐνθυμημάτων ἔχουσι τὰς ἀρχάς⁶⁾, τὰ αὐτὰ δὲ φρονεῖ καὶ Λέων ΣΤ' ὁ Σοφὸς ἀποφαινόμενος ὅτι «τὸ ὄραμα ἔχει τὴν γέννησιν ἐκ τῶν ἡμερινῶν θεωρημάτων ἢ ἀκουσμάτων ἢ φροντισμάτων»⁷⁾.

Κατὰ Κωνσταντῖνον τὸν Μανασσῆν οἱ ὄνειροι εἶναι «εἰδῶλα τῶν ἀκουστῶν καὶ θεατῶν ἡμερινῶν πραγμάτων»⁸⁾, κατὰ δὲ τὸν Θεσσαλονίκης Εὐστάθιον «σκιαὶ τῶν ὕπαρ τὰ ἐν ὄνειρασι»⁹⁾ καὶ πάλιν, κατὰ τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Μιχαὴλ τὸν Χωνιάτην, τὴν παραδεδεγμένην γνώμην ἀκολουθοῦντα, «οὐ φαύλως ὀρίζονται τὰ ὄνειρα τῶν μεθ' ἡμέραν ἀκουσμάτων καὶ φαντασμάτων ἀπηχήματα»¹⁰⁾. Τέλος, κατὰ ἀνώνυμον ποιητὴν,

τίπτε ἐνύπνια ; νοῦς μερόπων γὰρ ἃ βούλεται ἀεὶ

ἐγρώσσω τ' ἐλπίζει ἐν ὕπνοισι θεᾶται¹¹⁾.

Ἐτέρα ἀφορμὴ προκαλοῦσα τὰ ὄνειρα εἶναι ἡ σωματικὴ διάθεσις, ἢ ἐκ πολυφαγίας φέρ' εἰπεῖν ἢ ἐκ τῆς πρὸς πόσιν ἐπιθυμίας.

Τοῦτο ὑποδεικνύει ὁ Ἀρτεμίδωρος, ὅταν γράφῃ ὅτι «αἱ ἄμετροι τροφαὶ οὐδὲ πρὸς αὐτῇ τῇ ἔφ παρέχουσιν ἰδεῖν τὸ ἀληθές» καὶ πάλιν «ὄραν ἀνάγκη τὸν πεινῶντα ἐσθίειν καὶ τὸν διψῶντα πίνειν»¹²⁾, σαφῶς δὲ ἐδήλωσεν ὁ Χρυσόστομος εἰπὼν ὅτι οἱ πολυφάγοι «ἂν μικρὸν τύχη αὐτοὺς καταδαρθεῖν, ὄνειρατὰ πάλιν ἄτοπα καὶ μυρίων

1) PG, 89, 772.

2) PG, 31, 244-32, 1240.

3) PG, 89, 772.

4) *Νικήτα τοῦ καὶ Δαυίδ*, Ἑρμηνεία τῶν τετραστίχων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, (PG, 38, 836).

5) *Χορίκιον*, Ἐγκώμιον εἰς Μαρκιανὸν ἐπίσκοπον Γάζης, Β', 45, 19 (Förster-Richtsteig).

6) *Νικήτα τοῦ Παφλαγόνα*, Ἰγνατίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως βίος, (PG, 105, 533).

7) *Λέοντος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστοῦ βασιλέως Ρωμαίων*, Οἰακιστικὴ ψυχῶν ὑποτύπωσις (᾽Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, *Varia Graeca sacra*, 245, 6).

8) *Κωνσταντῖνον Μανασσῆ*, Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν, Θ', 29.

9) *Tafel*, *Eustathii opusc.*, 179, 75.

10) *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου*, Τὰ σφζόμενα, 2, 197, 3.

11) *Δοσίου*, Ἀνωνύμου ποίημα παραινετικόν, στ. 98 (Βυζαντινὰ Χρονικά, 3, 568).

12) *Ἀρτεμίδωρος*, 13, 23.

γέμοντα φαντασιῶν ὀρῶσι»¹⁾, ὁμολογᾷ δ' ἐφρόνει καὶ ὁ ἀδελφὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Καισάριος ἀποφαινόμενος ὅτι «πολλάκις πρὸς ποιὰς σωματῶν διαθέσεις ὄνειροι γίνονται· οὕτω γὰρ διψῶδης ἐν πηγαῖς εἶναι δοκεῖ καὶ εὐχάϊαι ὁ τροφῆς προσδεόμενος²⁾, ἔγραψε δὲ καὶ Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης «γίνονται δὲ καὶ ἀπὸ στομάχου φαντασίαι³⁾. Τοῖς ἀνωτέρω πρόσθετος τὰ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ «πολλάκις στοιχεῖον πλεονάσαν ἐν σώματι εἴτε φλέγμα εἴτε χολή ἐποίησέ τινα θεωρίαν κατ' ἀναλογίαν ἑαυτοῦ· οἷον· πλεονεκτηούσης χολῆς εἶδέ τις καθ' ὕπνου οἰκίαν πυρπολουμένην ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ὀρῶντα μέσον πυρὸς ἐστάναι καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταγωνίζεσθαι»⁴⁾.

Κατὰ Κωνσταντῖνον τὸν Μανασσῆν, «πολλάκις καὶ τροφῶν ποιότητες καὶ πλήθη καὶ πλεονάζοντες χυμοὶ καὶ νόσοι καὶ δειλίαι ἐπάγειν δύνανταί τισιν ὄνειρους ταραχάδεις⁵⁾. Ὁ πατριάρχης Γερμανὸς ἐν τῷ ἐπ' ὀνόματί του Ὀνειροκριτικῷ γράφει.

Ψευδεῖς ὄνειρους κοιλίας δηλοῖ γόμος
ψευδεῖς ὄνειρους ἄκρατος ποιεῖ πόσις⁶⁾.

Τέλος ὁ Νικηφόρος Γρηγοῦρ εἶπεν· «ὥσπερ οἱ διψῶντες ἐν ὕπνοις δοκοῦσι περὶ ποταμοὺς καὶ πηγὰς ὑδάτων ἐμφιλοχωρεῖν, οὕτω καὶ οἱ διγυῶντες περὶ πυρὰν καὶ θερμὰ λουτρά⁷⁾, γνώμη, ἣν ἐκφράζει καὶ σήμερον τὸ παροιμιώδες «ὅπου πεινᾷ ψωμιὰ θωρεῖ κι ὅπου διψᾷ πηγάδια».

Ὅτι ἡ σημερινὴ τῶν ὄνειρων ἐρμηνεῖα τὴν μεσαιωνικὴν ἀκολουθεῖ παράδοσιν, σαφῶς τὰ ἐπόμενα δεικνύουσι παραδείγματα.

Ἀβγά. Τὰ ἀβγά εἶναι λόγια κακὰ καὶ φιλονικίες (*Ἡλις, Κρήτη, Μάνη) ἐν Ἡπείρῳ καὶ κρισολογήματα.

Κατὰ τὸ ὄνειροκριτικὸν τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ

ῶὰ κρατεῖν μάλιστα σημαίνει λύπας⁸⁾

καὶ κατὰ τὸν Ἀστροάμψυχον

ῶὰ κρατεῖν ἔσθιν τε σημαίνει λύπας⁹⁾.

Κατὰ τὸν Ἀρτεμίδωρον (147,19) τὰ μὲν ὀλίγα ῶὰ κέρδους ἐστὶ σημαντικὰ διὰ τὸ τρο-

1) PG, 61, 347.

2) PG, 38, 1089.

3) Ἀναστάσιος Σιναΐτης, Ἐνθ' ἀν., PG, 89, 772.

4) Λέοντος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστοῦ βασιλέως Ρωμαίων, Οἰακιστικὴ ψυχῶν ὑποτύποις (*Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, *Varia Graeca sacra*, 245, 6).

5) Κωνσταντῖνον Μανασσῆν, Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν, Θ', 29.

6) Γερμανός, στίχ. 256, 257 (Λαογραφ., 7, 448).

7) Νικηφόρου Γρηγοῦρα, Ἐρμηνεῖα εἰς τὸν τοῦ Συνεσίου περὶ ἐνουπνίων λόγον, (PG, 149, 594).

8) Γερμανός, στίχ. 259 (Λαογραφ., 7, 448).

9) Στίχ. 15, σελ. 9 (Rigaltii).

φιμον, τὰ δὲ πολλὰ φροντίδος καὶ ἀνίας, πολλάκις δὲ καὶ δικῶν εἰσιν σημαντικά». Πβ. καὶ τὴν σημερινὴν παροιμιώδη φρ. «λεῖψ' ἀπὸ τὰ βγά νὰ μὴν εὐρῆς καβγά».

Ἀγκάθια. Ἐάν δῆς πὸς ἔμπλεξες σὲ ἀγκάθια, μπερδέματα θὰ ἔχης καὶ στενοχώρια θὰ περάσης (Ἡλῖς, Μάνη).

Κατὰ ὄνειροκρίτην ἐν κώδικι ΙΘ'. αἰῶνος «ἀγκάθια περιεπλέχθης θέλεις πέσει εἰς φροντίδας», «περιπατεῖς εἰς κάμπον καὶ ἀγκάθια εἶναι, εἰς κρίσεις θὰ πέσης», «βουδὸν ἰδῆς καὶ περιπατεῖς καὶ ἀγκάθια ἔχει, στενοχωρία θὰ σοῦ γένη»¹⁾, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Ἀχμέτ «καθ' ὅλου δὲ πᾶσα ἄκανθα εἰς θλίψιν κρίνεται» καὶ πάλιν «ἐάν ἴδῃ τις ὅτι ἀκάνθαις περιεπλάκη εὐρήσει ἀγανάκτησιν καὶ θλίψιν ἀνάλογον τῆς περιπλέξεως»²⁾. Κατὰ τὸν Ἀρτεμίδωρον (181,11) ἄκανθαι ὀδύνας σημαίνουσι καὶ φροντίδας καὶ λύπας.

Ἀλέτρι. Ἐάν δῆς ἔς τὸν ὕπνο σου ἀλέτρι, παιδιὰ θ' ἀποκτήσης (Ἡπειρος). «ἄροτρον, ἀγαθὸν πρὸς γάμον καὶ παίδων γονὴν καὶ πράξεις (Ἀρτεμίδωρος 117, 18). Ὅρα ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπρέσβευον ὅτι ὁ γάμος ἐγένετο «ἐπ' ἀρότῳ τέκνων γησίων».

Ἄλογο. Ἐάν δῆς ἄλογο, εἶναι καλὸ (Πόντος), κατὰ τοὺς Μανιάτας καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Ἡλίδος τὸ ἄλογο ἂν εἶσαι καβάλλα εἶναι τιμὴ, δόξα καὶ προαγωγή, «καβαλλίκευες ἄλογον, τιμὴ δηλοῖ»³⁾. Κατὰ τὸν πατριάρχην Γερμανὸν

ἵππῳ λευκῷ καθεσθεῖς καλὸν ὑπάρχει⁴⁾,

ἀνελεθεῖν ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου μεθ' ἵππου καλὸν σημαίνει⁵⁾.

κατὰ δὲ τὸν Ἀρτεμίδωρον (54,6) «ἵππον κέλῃτα ἐλαύνειν καλῶς πειθόμενον τῷ ρυτῆρι καὶ αὐτῷ ἐλαύνοντι ἀγαθόν».

Κατὰ τὸν ἐν τῷ κώδικι 1275 φ. 67^α τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν ὄνειροκρίτην «καβαλλίκευες ἄλογον ἰδῆς, τιμὴν δηλοῖ». Ὁ Ἀχμέτ (110,23) γράφει «ἐάν τις ἴδῃ ὅτι διήρχετο ἐποχούμενος ἵππου, εὐρήσει ἀξίωμα καὶ φήμην μεγίστην»· «ὁ ἵππος ὁ φάρας ὁ εὐγενὴς εἰς ὕψος καὶ ἀξίωμα κατὰ τὴν τῶν ὀνείρων ἐκρίθη κρίσιν»⁶⁾.

Ὁμόλογος ἢ ἐρμηνεία πρὸς τὴν βυζαντινὴν συνήθειαν νὰ ἐπιβαίνωσιν ἵππου οἱ πλούσιοι καὶ ἄρχοντες. «Αὐτὸς ἐκαβαλλίκευσε» κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους σημαίνει ὅτι αὐτὸς ἀνῆλθε κοινωνικῶς.

Ἄστρα. Τὰ ἄστρα ποὺ πέφτουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ θάνατο φανερόνουν (Μάνη)· «ἀστέρες ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ πέφτουν κάτου, κακὸν δηλοῖ»⁷⁾, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Ἀχμέτ (130,5) «εἰ δὲ ἴδῃ (ὁ βασιλεὺς) ὅτι ἔπεσεν ὁ ἀστὴρ οὗτος (τῆς Ἀφροδίτης) ἀποθανεῖται

1) X. 1275, φ. 60 β καὶ 62 β, 69 β Βλ. καὶ Anecdota 165, 179.

2) Ἀχμέτ, 166, 26· 166, 15.

3) X. 1275, φ. 67^α (Anecdota, 175).

4) Γερμανός, στίχ. 100 (Λαογρ., 7, 439).

5) Ἐκ κώδ. Παρισινοῦ 2511, φ. 27^α (Anecdota, 527).

6) Ἀχμέτ, 110, 23· 181, 6.

7) X. 1275, φ. 60^α, (Anecdota, 165).

ἡ Αὐγούστα». Κατὰ τὸν Ἀρτεμίδωρον (132,20), «ἐὰν ἴδῃ τις τοὺς ἀστέρας πίπτοντας ἐν τῇ θαλάσῃ ἀπόλειαν ἀνδρῶν κρινέτω» καὶ πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν (137,15) «οὔτε δὲ καταπίπτοντες εἰς γῆν οἱ ἀστέρες εἰσὶν ἀγαθοί, πολλῶν γὰρ ὄλεθρον μαντεύονται καὶ ἀξιολόγων μὲν ἀνδρῶν οἱ μεγάλοι, λιτῶν δὲ καὶ ἀσήμεων οἱ λεπτοὶ καὶ ἀμαυροί»¹⁾.

Ἡ ἐρμηνεία, ἐννοεῖται σύμφωνος πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν Βυζαντινῶν, ἣτις συμπίπτει καὶ πρὸς τὴν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, καθ' ἣν ἕκαστος ἀστὴρ ἀντιπροσωπεύει ἓν ἄτομον, ἢ πῶσις δ' αὐτοῦ τὸν θάνατον τοῦ ἀτόμου τούτου προμηνύει²⁾.

Βάτος. Ἡ βασινιὰ εἶναι βάσανος καὶ σκάλωμα (ἙἩλις, Ἡπειρος), κατὰ τοὺς Μανιάτας στενοχωρία. «Ἀκανθαι δὲ καὶ σκόλοπες καὶ παλίουροι καὶ βάτοι πρὸς τὰς ἐκπλοκάς οὐ πάνυ τι ἐπιτήδεια διὰ τὸ καθεκτικόν»³⁾.

Βόϊδι. Τὸ βόϊδι εἶναι βοή (Ἡπειρος, Μάνη). «βόας θεωρεῖν εἰς κακὴν προᾶξιν φέρει»⁴⁾. «ἀγελαῖοι δὲ βόες ταραχὰς καὶ περιβόησεις σημαίνουνσι διὰ τὸ ὄνομα»⁵⁾, «βόας παλαίοντας ἰδεῖν ἀγῶνας πραγμάτων δηλοῖ»⁶⁾.

Βραχιόλια. Τὰ βραχιόλια εἶναι στενοχώρια (ἙἩλις, Κρήτη, Μάνη). «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι βραχιόνια ἔλαβε χρυσᾶ (ἢ γυνὴ αὐτοῦ) ἐν τοῖς βραχίουσιν αὐτῆς, εὐρήσει ὀξὺ νόσημα εἰς τὴν γυναικα αὐτοῦ καὶ στενοχωρίαν»⁷⁾.

Βρόντος. Βρόντον ὄπλου, ἂν ἀκούσης, εἶδησι θ' ἀκούσης (Κρήτη, Μάνη), ἐν Ἡλιδι κακὴν. «ἐὰν τὸ πλοῖον ρίχνῃ τόπια καὶ ἐσὺ ἀκούσης τοὺς βρόντους, ἤξευρε ὅτι γρήγορα θέλεις ἀκούσει τίποτες ἀπὸ τινος φίλου ἢ ἰδικόν»⁸⁾. «ἀρμάτων φωνὴν ἀκούσης καὶ περισσὸν ἐβρόντιζε, μαντᾶτα ἀπὸ μακρὰ θὰ σὲ ἔλθουν»⁹⁾. βροντὴν ἀκοῦσαι ἀπὸ οὐρανοῦ ἀγγελίαν καλὴν σημαίνει¹⁰⁾. «βροντῆς ἀκοῦσαι ἀγγελίαν καλὴν σημαίνει»¹¹⁾.

Γέλοια. Τὰ γέλοια εἶναι λύπη καὶ στενοχωρία (ἙἩλις, Ἡπειρος, Κρήτη, Μάνη), λέγουν δὲ καὶ οἱ Πόντιοι «ς' ὄρομάν σου σὰ γελᾶς νὰ κλαῖς, κακὸν ἔνι»¹²⁾

γελῶν καθ' ὕπνου δυσφορεῖς ἕξεις τρόπους¹³⁾

¹⁾ Ἀρτεμίδωρος, 137, 15.

²⁾ Ἐπιθι Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Α 221, 222. Βλ. καὶ Pauly-Wissowa, RE, 1¹, 41, 28 ἔξ.

³⁾ Ἀρτεμίδωρος, 236, 27.

⁴⁾ Ἀσιγράμψυχος, στίχ. 7 σελ. 3 (Rigaltii).

⁵⁾ Ἀρτεμίδωρος, 102, 1.

⁶⁾ Γερμανός, στίχ. 25 (Λαογραφ., 7, 435).

⁷⁾ Ἀχμέτ, 81, 10.

⁸⁾ X 1350, φ. 93 β.

⁹⁾ X. 1275, φ. 61 α. (Anecdota, 166).

¹⁰⁾ Ἐκ. κωδ. Παρισ. 2511 φ. 27 β (Anecdota, 529).

¹¹⁾ Δανιήλ, στίχ. 77 (BZ., 26, 295).

¹²⁾ Ἰορδάνου Βαμβακίδη, Σύμμεικτα ἐξ Οἰνόης (Ἀρχεῖον Πόντου, 9, 166).

¹³⁾ Γερμανός, στίχ. 32 (Λαογραφ., 7, 435). Ἀσιγράμψυχος, στίχ. 3, σελ. 4 (Rigaltii).

γελῶν κατ' ὄναρ λύπην σημαίνει ¹⁾

γελῶν ἐν ὕπνῳ δυσφορήσεις ἐξ ὕπνου ²⁾

«τὸ χαίρειν, εἰς τὸ ἐναντίον τρεπόμενον, λύπην προαγορεύει» ³⁾).

Γάλα. Τὸ γάλα ἀγαλλίασι δέλνει (⁴⁾ Ἡπειρος)

γάλα πιεῖν ὄρα ἰλαρότητα ζωῆς σημαίνει ⁴⁾

γάλα πιεῖν ἰλαρὴν ζωὴν σημαίνει ⁵⁾

προβάτων γάλα πίνειν χαρὰν σημαίνει ⁶⁾

γάλα γαληνῶν πρόξενον πέλει τρόπων ⁷⁾

τὸ γάλα γαλήνην τῶν λογισμῶν δηλοῖ ⁸⁾

«ἐὰν ἴδῃ (ὁ βασιλεὺς) ὅτι γάλα ἐν ἀγγεῖῳ πίνει, εὐρήσει χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν»· «ἐὰν δὲ ἴδῃ ὅτι ἐκράτει τῶν μαστῶν αὐτῆς (τῆς γυναικὸς) καὶ ἐξέμαξε γάλα, χαρὰν μεγάλην κομιεῖται ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ ἐκείνη μεγάλως συγχαρήσεται αὐτῷ» ⁹⁾).

Γάμος. Ὁ γάμος εἶναι θάνατος (¹⁰⁾ Ἡπειρος, Μάνη)· «γάμον βλέπεις ἢ ἐδικόν σου ἢ συγγενοῦς σου καὶ εἶσαι παντρεμένος, φοβοῦ τὸν θάνατον» ¹⁰⁾· «ἐὰν ἰδῆς ὅτι ἐπῆγες εἰς γάμον, ἤξευρε ὅτι θέλεις ὑπάγειν εἰς λείψανον» ¹¹⁾· «ὁ γάμος ἔοικε θανάτῳ καὶ ὑπὸ θανάτου σημαίνεται»· «ὁ γάμος καὶ ὁ θάνατος αἰεὶ δείκνυνται ὑπ' ἀλλήλων· ὅθεν τοῖς νοσοῦσι τὸ γαμεῖν θάνατον προαγορεύει» ¹²⁾).

Γλυκά. Τὰ γλυκὰ εἶναι πίκρα (¹³⁾ Ἡλις, Κρήτη, Μάνη)· «γλυκέα γεύεσαι, πικρὰ θὰ λάβῃς»· «μέλι ἰδῆς καὶ τρώγεις, πίκρα θὰ σοῦ ἔλθῃ»· «βρώματα γλυκερὰ ἰδῆς πὼς τρώγεις, πίκρα δηλοῖ» ¹³⁾· «ἐὰν ἴδῃς ὅτι τρώγεις γλυκὰ, ἤξευρε ὅτι φαρμάκι θέλει στάξει τὰ χεῖλίσ σου» ¹⁴⁾· «μέλι ἐσθίειν λύπην δηλοῖ»· «γλυκέα ἐσθίειν ἐν πολλοῖς κακοῖς πεσεῖται» ¹⁵⁾, «ὁ γλυκὸν τρώγων πολλοῖς κακοῖς ἐμπεσεῖται» ¹⁶⁾, «μέλι ἐψητὸν μετὰ ἀρωμάτων

¹⁾ Δανιήλ, στίχ. 110 (BZ., 26, 297).

²⁾ Νικηφόρος, στίχ. 8, σελ. 12 (Rigaltii).

³⁾ Ἀρτεμίδωρος, 155, 13.

⁴⁾ Γερμανός, στίχ. 38 (Λαογραφ., 7, 435).

⁵⁾ Δανιήλ, στίχ. 92 (BZ, 26, 296).

⁶⁾ Ἀνόνημος, στίχ. 32, (Λαογρ., 8, 368).

⁷⁾ Ἀστράμυρνος, στίχ. 1, σελ. 4.

⁸⁾ Ὀνειροκρίτης κατὰ Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον, (Anecdota, 520).

⁹⁾ Ἀχμέτ, 195, 11· 79. 13.

¹⁰⁾ X· 1275, φ. 63 α, (Anecdota, 169).

¹¹⁾ X· 1350, φ. 100 β, (Anecdota, 201).

¹²⁾ Ἀρτεμίδωρος, 156, 15· 150, 13.

¹³⁾ X· 1275, φ. 63 α, 68 α· 62 α, (Anecdota, 169, 177).

¹⁴⁾ X· 1350, φ. 96 α, (Anecdota, 196).

¹⁵⁾ Δανιήλ, στίχ. 340, 90 (BZ, 26, 307, 296).

¹⁶⁾ Ὀνειροκρίτης κατ' ἀλφάβητον. Anecdota 529. Ἀνόνημος, στίχ. 42 (Λαογραφ. 8, 353).

ἐσθίειν θλίψιν σημαίνει»¹⁾, «γλυκεῖα βρωσὶς πικρὸν σοι γίνεται»²⁾, «τρώγειν γλυκέα πικρίας ἕξεις τρόπους»³⁾.

Γλῶσσα. Ἐάν τις ἴδῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ τραυλίζουσαν ἢ ψελλίζουσαν ἔργον μὲν οὗτος ἐργάζεται καὶ καταγελασθήσεται, οὐδὲν δὲ ζημιωθήσεται· «τὸ δὲ μὴ δύνασθαι φθέγγεσθαι ἢ τὴν γλῶσσαν δεδεμένην ἔχειν ἀπραξίαν ἅμα καὶ πενίαν σημαίνει»⁴⁾.

Γκρεμνός. Ἐάν τις πῶς πέφτει σὲ γκρεμνὸν σημαίνει καταδρομὴ τῆς τύχης καὶ καταστροφή (Ἡπειρος), κίνδυνος μέγας (Ἡλῆς, Μάνη)· ἔάν τις ἴδῃς ὅτι ἐγκρέμισες, ἤξευρε ὅτι θέλουν σὲ ἀναβάσσουν εἰς κρίσιν⁵⁾, «κρημνοῦ ἐκπεσεῖν κακὸν δηλοῖ»⁶⁾, «κρημνοῦ πεσόντα δυστυχή δηλοῖ τύχην»⁷⁾, «κατὰ δ' ἀμφοτέρω κακοὶ οἱ τοιοῦτοι κατὰ κρημνῶν πεσεῖν οἴεσθαι ἢ λησθηρίῳ περιπεσεῖν», «ποταμοί, χεῖμαρροι καὶ ὄρη καὶ κρημνοὶ πονηρὰ πάντα προαγορεύουσι»⁸⁾.

Γυμνός. Ἐάν τις γυμνὸς εἶναι ντροπὴ (Μάνη, Πόντος)· «τοῖς δὲ ἄλλοις (οὐχὶ τοῖς δούλοις καὶ πένησι καὶ δεδεμένοις καὶ καταχρέοις) οὔτε γυμνοῦσθαι οὔτε τὰ ἱμάτια ἀπολύειν ἀγαθόν»⁹⁾.

Δάσος. Τὸ δάσος ἢ ὁ λόγγος δέλνει ταραχὴ καὶ φόβος (Ἡπειρος), στενοχωρία (Μάνη)· «ὄρη δὲ καὶ νάπαι καὶ ἄγγη φάραγγες καὶ ἕλαι πᾶσαι δυσθυμίας καὶ φόβους καὶ ταραχὰς καὶ ἀνεργασίας σημαίνουσι»¹⁰⁾.

Δέντρο. Ἐάν τις πέσῃ δέντρο τοῦ σπιτιοῦ σου, ἢ τοῦ χωριοῦ σου, ὁ κάλλιός τοῦ σπιτιοῦ σου ἢ τοῦ χωριοῦ θά πεθάνῃ (Ἡλῆς, Μάνη)· «τὰ μέγιστα δένδρα εἰς εὐγενεῖς ἀνδρας κρίνεται καὶ γενναίους καὶ ἢ πτώσις αὐτῶν θάνατον ἐμφαίνει· ὡσαύτως τὰ μικρὰ φυτὰ εἰς μικροὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν κάτω μοῖραν καὶ τύχην»¹¹⁾· δένδρα ἰδεῖν ἐκριζούμενα πόλεμον καὶ πτώσιν ἀνθρώπων σημαίνει»¹²⁾· δένδρον ἔκοψες ὁ πατήρ σου ἢ συγγενεῖς σου ἀποθαίνουν· δένδρα μικρὰ ἴδῃς πῶς κόπτεις τὰ παιδιὰ σου ἢ παιδιὰ τῶν συγγενῶν σου ἀποθαίνουν»¹³⁾, «κοπέντα δένδρα πτώσιν ἀνδρῶν μηνύει»¹⁴⁾ «δένδρα

1) Ἄνωνμος, στίχ. 235 (Λαογραφ., 8, 363).

2) Γερμανός, στίχ. 36 (Λαογραφ., 7, 435).

3) Ἀσπράμφυκος, στίχ. 15, σελ. 8. (Rigaltii).

4) Ἀρτεμίδωρος, 33, 21.

5) X. 1350, φ. 98 α, (Anecdota, 198).

6) Ἄνωνμος, στίχ. 144 (Λαογραφ., 8, 359).

7) Γερμανός, στίχ. 112 (Λαογραφ., 7, 440).

8) Ἀρτεμίδωρος, 12, 17· 160. 2.

9) Ἀρτεμίδωρος, 88, 15.

10) Ἀρτεμίδωρος, 124, 15.

11) Ὀνειροκρίτης κατὰ Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον (Anecdota, 515).

12) Ἄνωνμος, στίχ. 57 (Λαογραφ., 8, 353).

13) X. 1275 φ. 63 β. (Anecdota, 170).

14) Γερμανός, στίχ. 111 (Λαογραφ., 7, 439).

ἐκριζωμένα ἰδεῖν πολέμους καὶ πτώσιν κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων δηλοῦσι»¹⁾, «μεμῆσθαι δὲ καὶ τοῦτο χρὴ ὅτι τὰ μὲν ἀγαθὸν τι σημαίνοντα δένδρα θάλλοντα καὶ καρποφοροῦντα ἀγαθὸν ἂν εἴη, αὐαινόμενα δὲ ἢ πρόρριζα ἀνατρεπόμενα ἢ ἄλλως πυρὶ καταφλεγόμενα τάναντία σημαίνει»²⁾. Ἐννοεῖται ὅτι τὰνωτέρω εἶναι συνέχεια ἀρχαίας λαϊκῆς ἀντιλήψεως, καθ' ἣν ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου σχετίζεται μὲ τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τοῦ δένδρου³⁾.

Δίχτυ. Δίχτυα ἂν δῆς ᾽ς τὸν ὕπνο σου, μπερδεψιὲς θὰ ἔχῃς (Ἡλῖς, Ἡπειρος, Μάνη)· «δίχτυα πλέκεις, θὰ πέσης εἰς κρισολογίας κακὰς»⁴⁾, «δίχτυα χειρίζειν κακοπραγμοσύνην καὶ ἐμπόδιον πραγμάτων δηλοῖ»⁵⁾, «λίνα καὶ στάλικες καὶ πᾶσα ἀρकुστασία καὶ αἱ νεφέλαι λεγόμεναι καὶ ὅσα πρὸς θήραν ἀνθρώποι κατεσκευασμένα ἔχουσι κακὰ»· «ὅσα πλέκεται οὐ μόνον λίνα καὶ δίχτυα καὶ νεφέλαι, ἀλλὰ καὶ κανᾶ καὶ σφυρίδες... πρὸς ἀποδημίαν καὶ δρασμὸν ἐμπόδια διὰ τὰς δέσεις»⁶⁾.

Δόντι. Ἄν βγάλλῃς δόντι καὶ πονέσης, θὰ χάσης ἀγαπημένο σου πρόσωπο καὶ στενὸ συγγενῆ· ἂν δὲν πονέσης, θὰ χάσης μακρινὸ συγγενῆ (Ἡπειρος, Κρήτη, Μάνη). Τὰ μπροστινὰ δόντια εἶναι στενοὶ συγγενεῖς (Κρήτη, Μάνη)· «δόντι ἐὰν ἰδῆς πὼς ἐβγαίνει καὶ σὲ πονέση, συγγενεῖς σου χάνεις», «δόντια σου ἐμπροσθινὰ νὰ ἰδῆς πὼς σὲ βγάξουν, παιδιὰ σου καὶ ἀνέψια σου ἀποθνήσκουν· δοντούρα ἂν ἰδῆς πὼς σὲ βγάνουν, γονεῖς σου ἀποθνήσκουν»⁷⁾· «ἐὰν ἰδῆς ὅτι τὸ ὀδόντιόν σου ἔβγαλες καὶ ὅτι ἐπόνεσες, ἤξευρε ὅτι εἷς συγγενῆς σου θέλει ἀποθάνειν, ἀλλὰ, ἂν δὲν πονέσης, τότε τίποτε δὲν θέλει συνέβῃ εἰς ἐσέναν»⁸⁾· «ὀδόντας ἀποβαλεῖν, συγγενῶν θάνατον σημαίνει»⁹⁾, «ὀδόντας πίπτοντας ἰδεῖν ἐκ τοῦ γένους σου τις τελευτήσει», «ὀδόντας δίχα πόνων ἐκβαλεῖν ἀμεριμνίαν σημαίνει»¹⁰⁾, «ὀδόντας ἰδεῖν ἔξωσθέντας κακὸν σημαίνει»¹¹⁾, «οἱ ὀδόντες ὁ τοῦ οἴκου σου εἰσι λαός»¹²⁾, «οἱ πάντες ὀδόντες τοῦ ἀνθρώπου εἰς συγγενεῖς αὐτοῦ διακρίνονται ἅπαντας· οἱ μὲν ἐμπρόσθιοι δύο εἰς τέκνα τέλεια ἢ εἰς γονεῖς ἢ εἰς ἀδελφοὺς ἢ εἰς τοὺς ἔγγιστα μᾶλλον τῶν ἄλλων διακρίνονται συγγενῶν», «οἱ μετὰ τοὺς ἐμπροσθεν τέταρτοι τῶν ὀδόντων εἰς ἑξαδέλφους καὶ τοὺς πόρρω συγγε-

¹⁾ Δανιήλ, στίχ. 12 (BZ, 26, 298).

²⁾ Ἀρτεμίδωρος, 120, 8.

³⁾ Βλ. E. Riess, Volkstümliches bei Artemidoros (Rhein. Museum, 49, 186).

⁴⁾ X. 1275, φ. 64 α (Anecdota, 170).

⁵⁾ Δανιήλ, στίχ. 136 (BZ, 26, 298). Βλ. καὶ Ἀνώνυμον ἐν κώδ. Παρισ. 2511, φ. 28 β, (Anecdota, 530).

⁶⁾ Ἀρτεμίδωρος, 98, 17· 207, 24.

⁷⁾ X. 1275, φ. 64 β (Anecdota, 171).

⁸⁾ X. 1350, φ. 97 β (Anecdota, 197).

⁹⁾ Ἀνώνυμος, στίχ. 279 (Λαογραφ., 8, 366).

¹⁰⁾ Δανιήλ, στίχ. 398 (BZ, 26, 310).

¹¹⁾ Γερμανός, στίχ. 170 (Λαογραφ., 7, 443).

¹²⁾ Ἀχμέτ, 26, 15.

νεῖς διακρίνονται... ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἀνεσπᾶσθησαν καὶ ἀπεβλήθησαν θάνατος ἔσται τοῖς αὐτῶ συγγενέσι»¹⁾· «οἶκον ἠγεῖσθαι χρῆ τὸ στόμα, τοὺς δὲ ὀδόντας τοὺς κατ' οἶκον»· «τῶν ὀδόντων οἱ μὲν ἄνωθεν τοὺς κατὰ τὸν οἶκον τοῦ ἰδόντος βελτίονάς τε καὶ διαφέροντας ἀνθρώπους σημαίνουσι, οἱ δὲ κάτωθεν τοὺς ὑποδεεστέρους... οἱ μὲν δεξιῶ (ὀδόντες) ἄνδρας σημαίνουσιν, οἱ δὲ εὐώνυμοι γυναῖκας... καὶ κομιδῆ μὲν νέους οἱ τομῆς λεγόμενοι, τουτέστιν οἱ ἐμπρόσθιοι ὀδόντες, μεσήλικας δὲ οἱ κυνόδοντες, πρεσβύτας δὲ οἱ μύλοι· ὁποῖον οὖν ἂν τις ἀποβάλλῃ ὀδόντα, τοιούτου ἀνθρώπου στειρωθήσεται»²⁾.

Δρόμος. Ὁ ἴσιος καὶ πλατὺς δρόμος εἶναι εὐκολία καὶ εὐχαρίστησι (Ἑλλης, Κρήτη), ὁ στενὸς στενοχώρια (Ἑλλης, Μάνη, Πόντος). Ἐν, ὕστερα ἀπὸ ἀνήφορο, φτάσης ἔς τὴν κορφή, προκοπή δέλνει καὶ πὼς θὰ γλυτώσῃς ἀπὸ κακᾶ· ὁ κατήφορος ξεπεσμὸ δέλνει (Ἑλλης). «Οἷας δ' ἂν ὀδοὺς ὀδεύειν τις ὑπολάβῃ τοιούτῳ χρῆσεται τῷ βίῳ, αἱ μὲν γὰρ πλατεῖαι καὶ ὁμαλαὶ πολλὴν εὐμάρειαν προαγορεύουσιν, αἱ δὲ λείαι μὲν ἀνάντις δὲ μετὰ παρολκῆς καὶ δυσθυμίας σημαίνουσιν ἀνύσειν τὰ προκείμενα, αἱ δὲ κατάντις πᾶσιν εἰσιν ἀπρακτοί, πλὴν τῶν φοβουμένων καὶ φευγόντων»³⁾.

Ἐλαία. Ὅταν ὄῃς πὼς τρῶς ἐλαίης, πίκρα καὶ λύπη θὰ δοκιμάσῃς (Ἑλλης, Ἑλλης, Μάνη).

«ἐλαίας χειρῖσαι στενοχωρίαν σημαίνει ψυχῆς»⁴⁾

«εἰ δὲ ἦσθιεν ἐλαίας, εὐρήσει πικρίαν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἀναλόγως», «εἰ δὲ ἔφαγεν ἐκ τῶν ἐλαιῶν, ἀναλόγως τοῦ μέτρου ἡμέρας ἀνύσει θλιβερὰς καὶ κακάς», «περὶ δὲ καππάρων καὶ ἐλαιῶν καὶ λαχάνων ἀποθέτων... παρέλιπον ὡς φανερῶν ὅτι μὴ ἔστιν ἀγαθὰ», ἀναλέγειν δὲ χαμόθεν ἐλαίας ἢ τρίβειν ἐλαίας πόνους καὶ καμάτους σημαίνει»⁵⁾.

Ἥλιος. Κόκκινος ἢ μελανὸς ἂν δῆς εἰς τὸν ὕπνο σου τὸν ἥλιο φανερόν· γενικὸ κακὸ ἢ θάνατο βασιλέα (Ἑλλης). Ὁ φωτεινὸς ἥλιος εἶναι χαρὰ καὶ ἀγαλλίασι (Μάνη).

ἥλιον μελανὸν ἐὰν ἰδῆς, βασιλέας ξεπέφτει»⁶⁾

ἥλιον αἱματόεντα ἰδεῖν, ζημίαν δηλοῖ»⁷⁾

«ἥλιον αἱματηρὸν ἰδεῖν, ζημίαν τὸ πρᾶγμα σημαίνει»⁸⁾· «ἐὰν ἴδῃ τις τὸν ἥλιον ἐν τῷ οὐρανῷ ἀφώτιστον καὶ ἄνευ ἀκτίνων, τὸ πάθος καὶ ἡ ἀδοξία εἰς πρόσωπόν ἐστι τοῦ βασιλέως»⁹⁾· «ἥλιος ἀμαυρὸς ἢ ὑφαιμος ἢ μορμωρὸς πᾶσι πονηρὸς καὶ ἄτοπος γίνεται, τοῦτο μὲν ἀπραξίας δηλῶν, τοῦτο δὲ καὶ τοῖς τέκνοις τοῦ ἰδόντος νόσον ἢ τινα

¹⁾ Ἀχμέτ, 38, 15.

²⁾ Ἀριτεμίδωρος, 31, 6, 9, 13).

³⁾ Ἀριτεμίδωρος, 124, 21.

⁴⁾ Δανιήλ, στίχ. 171 (BZ, 26, 300).

⁵⁾ Ἀριτεμίδωρος, 65, 18· 119, 1. Ἀχμέτ, 155, 17 καὶ 197, 8.

⁶⁾ X 1275, φ. 66 α, (Anecdota, 174).

⁷⁾ Ἀνώνυμος, στίχ. 92 (Λαογραφ., 8, 355).

⁸⁾ Δανιήλ, στίχ. 213 (BZ, 26, 302).

⁹⁾ Ἀχμέτ, 128, 6.

κίνδυνον»¹⁾, «ἥλιον δὲ καὶ σελήνην καὶ οὐρανὸν καὶ ἀστέρας καθαρὰ καὶ εὐαγέα κατὰ τρόπον ὁρεόμενα ἕκαστα, ἀγαθὰ ὑγίαιαν γὰρ τῷ σώματι σημαίνει ἀπὸ πάντων τῶν ὑπαρχόντων, εἰ δέ τι τούτων ὑπεναντίον γένοιτο, νοῦσόν τινα τῷ σώματι σημαίνει»²⁾.

Θάνατος. Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ὕπνο σου πῶς πέθανες, γερός καὶ δυνατός θὰ εἶσαι καὶ πολλὰ χρόνια θὰ ζήσης καὶ θὰ σοῦ φύγουν οἱ ἔννοιες (*Ἡλις, Ἡπειρος, Μάνη)· «ἐάν ἰδῇς ἀποθαμένον, ἤξευρε ὅτι δηλοῖ ζωὴν εἰς τινα, τὸν ὁποῖον ἔχεις διὰ θάνατον»³⁾. «ἀδελφὸν ἢ τινα τῶν συγγενῶν ὁρᾶν τεθνάναι, ζωὴν δηλοῖ»· «θανὼν καθ' ὕπνους φροντίδος ἔσει δίχα»⁴⁾, «ἀδελφὸν ἢ ἀδελφὴν ἰδεῖν ἢ τινα τῶν ἰδίων θανόντα ζωῆς προσθήκην δηλοῖ»⁵⁾, «τεθνεῶτα ἰδεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐκκομιζόμενον πασῶν τῶν ἑαυτοῦ θλίψεων ἐλευθερίαν σημαίνει»⁶⁾, «ὁ θάνατος κρίνεται εἰς μακροζωΐαν»⁷⁾, «εἰ δέ τις νοσῶν ἢ ἀλγῶν τις δόξειε τεθνάναι ἄπονος ἔσται καὶ ἄνοσος»⁸⁾.

Καρύδια - κυδώνια. Τὰ καρύδια καὶ τὰ κυδώνια εἶναι πίκρα (*Ἡλις, Ἡπειρος). Κατὰ τοὺς Μανιάτας τὰ μὲν καρύδια φανερόν φιλονικία καὶ θόρουβο (ἀρβάλες), τὰ δὲ κυδώνια δυσαρέσκεια. «Εἰ δὲ ἴδῃ ὅτι εὖρε κάρυα ἐν τόπῳ τινί, εἰ γινώσκει τὸ μέτρον εὐρήσει χρυσίον ἀνάλογον μετὰ θορύβου»⁹⁾, «τὰ δὲ χειμερινά, τὰ κυδώνια καλούμενα, λυπηρὰ διὰ τὸ στῦφον· ἀμύγδαλα δὲ καὶ κάρυα καὶ λεπτοκάρυα καὶ ὅσα κατάσσειται ταραχὰς διὰ τὸν ψόφον σημαίνει καὶ λύπας διὰ τὸ εἶναι πικρὰ φύσει», «ἔδοξέ τις παρά τινος ὄναρ λαμβάνειν κάρυον καὶ διυπνισθεὶς ἐν τῇ χειρὶ ἔτυχε κρατεῖν τὸ κάρυον τοῦτο· συνέβη αὐτῷ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα κακὰ, τέλος δὲ ἀτίμῳ γενέσθαι»¹⁰⁾.

Κίτρινα. Τὰ κίτρινα εἶναι χολοτομία καὶ ἀρρώστια (*Ἡλις, Μάνη). «τὸ δὲ κίτρινον καὶ πράσινον καὶ τὸ μαῦρον πικρίαν σημαίνει καὶ χολήν»¹¹⁾, «εἰμάτια κίτρινα φορεῖν δηλοῖ ἀρρωστίαν», «κίτρινον ὀπώραν εὐρεῖν ἢ μεταχειρίσασθαι ἢ ἐσθίειν ἀρρωστίαν σημαίνει», «ὀπώρας κιτρίνας ἢ ὀξώδεις τρώγειν ἀρρωστίαν σημαίνει»¹²⁾, «πᾶσα ὀπώρα κιτρινίζουσα εἰς νόσον κρίνεται», «εἰ δὲ ἴδῃ (ὁ ἀνὴρ) ὅτι ἔβαλε διπλὸν κίτρινον ἢ γυνὴ ἔσται νοσώδης καὶ εἰς πικρίαν τοῦ ἀνδρός»· «τὸ χρῶμα τὸ κίτρινον ἐπὶ πάσης

1) Ἄρτεμίδωρος, 134, 15.

2) Ἰπποκράτους, Περὶ διαίτης τὸ τέταρτον ἢ περὶ ἐνυπνίων, 89 (Littre).

3) X 1350, φ. 93 β, (Anecdota, 194).

4) Γερμανός, στίχ. 17 (Λαογραφ., 7, 434, 438).

5) Δανιήλ, στίχ. 15 (BZ, 26, 293).

6) Ἀνώνυμος, στίχ. 416 (Λαογραφ., 8, 374).

7) Ἀχμέτ, 83, 10.

8) Ἄρτεμίδωρος, 151, 8.

9) Ἀχμέτ, 155, 5.

10) Ἄρτεμίδωρος, 66, 1.

11) Ὀνειροκρίτης κατὰ Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον, (Anecdota, 516).

12) Ἀνώνυμος, στίχ. 186, 293 (Λαογραφ., 8, 361, 367).

ἀμφιέσεως νόσον σημαίνει», «ἐὰν ἴδῃ ὁ βασιλεὺς ὅτι ἐφόρει ὁ λαὸς αὐτοῦ κίτρινα ἢ ἢ μέλανα εἰς θλίψιν διὰ νόσον καὶ θάνατον τοῦτο κρίνεται»¹⁾).

Κλάματα. Τὰ κλάματα καὶ τὰ δάκρυα εἶναι χαρὰ (Ἕπειρος, Μάνη) καὶ εἶδησι (Μάνη). «κλαίεις ἰδῆς ἐκείνην τὴν ἡμέραν χαρὰ θά σοῦ ἔλθῃ»²⁾. «κλαίειν καθ' ὕπνου χαρὰν σημαίνει»³⁾, «κλαίων καθ' ὕπνου παγχαρῆς πάντως ἔσει»⁴⁾, «κλαίειν καλὸν δηλοῖ»⁵⁾, «δακρύνει δὲ καὶ ὀδύρεσθαι ἐπὶ νεκρῶ χαρὰν ἐπὶ τινι καὶ ἡδονὴν ἐπὶ κατορθώματι ἐσομένην προαγορεύει»⁶⁾).

Κολύμπι. Τὸ κολύμπι φανερόναι κίνδυνον, ἀρρώστια καὶ ἐμπόδια (Ἕλις, Ἕπειρος, Μάνη). Ἐν Μάνη, ἂν δῆς πὼς εἶσαι μέσα σὲ νερό, εἶναι ἀρρώστια. «Τὸ νήχεσθαι πᾶσι πονηρὸν καὶ κινδύνου καὶ νόσου σύμβολον», «νήχεσθαι ἐν ποταμῶ δοκεῖν ἢ λίμνη εἰς ἔσχατον ἐλάσαι κίνδυνον σημαίνει»⁷⁾, «κολυμβᾶν ἐν λίμνῃ ἢ ἐν θαλάσῃ ἢ ἐν ποταμοῖσι οὐκ ἀγαθόν»⁸⁾).

Κόπρος. Ἡ κοπρία δέλνει ὠφέλεια καὶ τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοῦ χωραφιοῦ, ἢ ἀνθρώπινη κακὸ καὶ λύπη. Ἐν Μάνη, Κρήτη καὶ Πόντῳ τὰ ἀνθρώπινα ἀποχωρήματα δηλοῦν κέρδος καὶ χρήματα. «κόπρον ἀνθρωπιάν εὐρεῖν, κέρδος ἄδικον εὐρεῖν σημαίνει»⁹⁾, «ἐὰν τις ἴδῃ ὅτι ἦρε κόπρον ἀνθρωπίνην, χρυσὸν ἀποκερδήσει, ἐὰν δὲ ἴδῃ ὅτι ἐκοπρώθῃ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ κόπρῳ ἀνθρωπίνῃ, πλοῦτον ἀλλότριον ἀποκερδήσει»¹⁰⁾, «κόπρια συνάγειν ἀγαθὸν τοῖς ἐξ ὄχλου ποριζομένοις καὶ τοῖς τὰς ρυπώδεις ἐργασίας ἐργαζομένοις, ἀγαθὸν δὲ καὶ ἐπὶ κοπρία καθεύδειν ἀνδρὶ πένητι, πολλὰ γὰρ κτήσεται καὶ περιβαλεῖται χρήματα»¹¹⁾, «κόπρος βοεῖα γεωργοῖς μόνοις συμφέρει, ὁμοίως καὶ ἵππεῖα καὶ ἄλλη πᾶσα, πλὴν ἀνθρωπιείας»¹²⁾).

Κρομμύδια καὶ σκόρδα. Τὰ κρομμύδια καὶ τὰ σκόρδα δάκρυα καὶ πίκρα φανερόναι (Ἕπειρος, Μάνη). «εἰ δὲ ἴδῃ (τις) ὅτι ἔφαγε σκόρδον ἢ κρομμυον, εὐρήσει θλίψιν μετὰ κλαυθμοῦ ἀναλόγου τῆς δριμύτητος», «τὸ σίναπι εἰς νόσον καὶ θλίψιν κρίνεται καθὼς καὶ τὰ κρομμυα»¹³⁾, «κρομμυα δὲ καὶ σκόρδα ἐσθίειν μὲν πονηρὸν, ἔχειν

¹⁾ Ἀχμέτ, 115, 9· 116, 22· 117, 26· 197, 10.

²⁾ X 1275, φ. 67 α, (Anecdota, 175).

³⁾ Δανιήλ, στίχ. 294 (BZ, 26, 305).

⁴⁾ Γερμανός, στίχ. 102 (Λαογραφ., 7, 439). Ἀστράμπυρχος, στίχ. 7, σελ. 5 (Rigaltii).

⁵⁾ Ἀνώνυμος, στίχ. 176 (Λαογραφ., 8, 360).

⁶⁾ Ἀρτεμίδωρος, 155, 6.

⁷⁾ Ἀρτεμίδωρος, 59, 8· 122, 26.

⁸⁾ Ἰπποκράτους, Περί διαίτης, 90.

⁹⁾ Ἀνώνυμος στίχ. 203 (Λαογραφ. 8, 362).

¹⁰⁾ Ἀχμέτ, 62, 5, 8.

¹¹⁾ Ἀρτεμίδωρος, 188, 15, 19.

¹²⁾ Ἀρτεμίδωρος, 120, 16.

¹³⁾ Ἀχμέτ, 160, 7· 161, 6.

δὲ ἀγαθόν», «κρόμυνα, ταῦτα βλεπόμενα μὲν ἀγαθὰ, ἐσθιόμενα δὲ πονηρά»¹⁾. «Ὁ οἶνος εἰς χολὴν κρίνεται καὶ θυμὸν ὡσαύτως καὶ τὰ κρόμυνα καὶ τὰ σκόροδα»²⁾.

Δάσπη. Ἡ δάσπη εἶναι λύπη καὶ ἐμπόδια (Ἦπειρος, Μάνη, Πόντος) καὶ ἀσθένεια (Ἦλις, Ἦπειρος, Μάνη).

«πηλὸς μέριμναν καὶ θλιψίν σοι σημαίνει»³⁾, «βόρβορον ἰδεῖν ἢ παρελθεῖν μάχας ἢ αἰδῶ καὶ λύπας σημαίνει»⁴⁾. «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι περιπατεῖ ἐν πηλῷ, εὐρήσει μέριμναν καὶ θλιψιν, ἀνάλογον τοῦ πλήθους»⁵⁾. «πηλὸς νόσον σημαίνει καὶ ὕβριν»⁶⁾.

Δύκος. Ὁ λύκος εἶναι ἐχθρὸς (Ἦλις). «λύκον ἐσκότωσες, ἐχθρὸς σου ἀποθνήσκει»⁷⁾, «λύκον ἐρχόμενον ἰδεῖν ἐχθρόν σου προσάγειν δηλοῖ»⁸⁾, «εἰ μὲν ἴδῃ (τις) ὅτι ἐσφαξεν αὐτὸν (τὸν λύκον) ἐχθρὸν τοιοῦτον ἀπολέσει»⁹⁾.

Μαλλιά. Τὰ μαλλιά εἶναι δυσκολίες καὶ μεροδέματα (Ἦλις, Ἦπειρος, Μάνη). «ἐὰν ἰδῆς εἰς τὸν ὕπνον σου μαλλιά, ἤξευρε ὅτι δηλοῖ μέρδευσιν»¹⁰⁾.

Μάτι. Ἐάν τις πῶς ἔχασες τὸ φῶς σου (τὰ μάτια σου) θάνατο παιδιοῦ σου σημαίνει (Ἦλις, Ἦπειρος). ἂν χάσῃς τὸ ἓνα σου μάτι, παιδί σου θὰ πεθάνῃ, ἂν καὶ τὰ δύο, γενικὴ καταστροφὴ τοῦ σπιτιοῦ (Μάνη). «ὄφθαλμὸν ἔχειν ἓνα τέκνων ἀποτυχίαν σημαίνει»¹¹⁾. «οἱ ὄφθαλμοὶ κρίνονται εἰς φίλους καὶ συγγενεῖς περιποθήτους· ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἀπεβάλετο τὸν ἓνα ὄφθαλμὸν αὐτοῦ ἢ καὶ ἑκατέρους, φίλων γνησίων ἄγαν ποθουμένων στερηθήσεται»¹²⁾. «ἐοίκασιν οἱ ὄφθαλμοὶ παισὶν ὅτι καὶ ποθεινοὶ εἰσιν... τὸ δὲ δοκεῖν τετυφλωσθαι ἀμφοτέρους τοὺς ὄφθαλμοὺς σημαίνει τοῖς παισὶν ὄλεθρον τοῖς τοῦ ἰδόντος καὶ ἀδελφοῖς καὶ γονεῦσι», «ὁ μὲν δεξιὸς ὄφθαλμὸς σημαίνει υἱὸν καὶ ἀδελφὸν καὶ πατέρα, ὁ δὲ ἀριστερὸς θυγατέρα καὶ ἀδελφὴν καὶ μητέρα»¹³⁾. Τὰ αὐτὰ ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Ἡλιόδωρος ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς του (Β' 17), διότι, ὅταν ἡ Χαρίκλεια βλέπῃ καθ' ὕπνου ὅτι τῆς ἀφῆρεσαν τὸν δεξιὸν ὄφθαλμόν, ὁ Θεαγένης, ἐρμηνεύων τὸ ὄνειρον, τῆς λέγει ὅτι τοῦτο σημαίνει θάνατον τοῦ πατρὸς της.

Μερμήγκια. Μερμήγκια μὲ φτερὰ ὅταν δῆς ἔς τὴν αὐλή σου, δέλνουν θάνατο

1) Ἄρτεμίδωρος, 62, 13· 218, 20.

2) Ὀνειροκρίτης κατὰ *Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον*, (Anecdota, 515).

3) *Γερμανός*, στίχ. 189 (Λαογραφ., 7, 444).

4) *Δανιήλ*, στίχ. 85 (BZ, 26, 296).

5) Ἄχμέτ, 134, 7.

6) Ἄρτεμίδωρος, 180, 5.

7) X 1275, φ. 68 α, (Anecdota, 176).

8) *Δανιήλ*, στίχ. 323 (BZ, 26, 307).

9) Ἄχμέτ, 223, 22.

10) X 1350, φ. 93 β, (Anecdota, 194).

11) *Δανιήλ*, στίχ. 405 (BZ, 26, 310).

12) Ὀνειροκρίτης κατὰ *Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον*, (Anecdota, 517).

13) Ἄρτεμίδωρος, 28, 8· 36, 21, 23.

(Ἦπειρος)· «μύρμηκας ἐν οἴκῳ ἰδεῖν ταχὺν θάνατον σημαίνει»¹⁾, «μύρμηκας τοὺς μὲν περὰ ἔχοντας οὐδαμῶς ἰδεῖν ἀγαθόν, ὄλεθρον γὰρ προαγορεύουσι καὶ ἐπιδημίας ἐπι-
κινδύνους»²⁾.

Μῆλα. Τὰ γλυκὰ μῆλα εἶναι καλὸ, ὄχι ὁμως καὶ τὰ ξινὰ (Ἦπειρος)· «εἰ δὲ μῆλα
ὀξώδη ἦσθιε, εὐρήσει πικρίαν καὶ νόσον»³⁾, «τὰ δὲ ὀξέα μῆλα στάσεις καὶ φιλονικίας
σημαίνει»⁴⁾.

Μουλάρι. Μουλάρι ἂν δῆς ὅς τὸν ὕπνο σου, λύπη θὰ δοκιμάσης καὶ θ' ἀρρω-
στήσης (Ἦπειρος). «Ἡμίονοι δὲ καὶ νόσον, ὡς πολλάκις ἐτήρησα, σημαίνουσιν»⁵⁾.

Νεκρός. Ἄν δῆς πὼς κάτι παίρνεις ἀπὸ τὸ χέρι πεθαμένου, πρὸ πάντων ψωμί,
αὐτὸ φανερώνει πὼς ὁ πεθαμένος ἔρχεται νὰ σὲ πάρῃ κοντά του (Ἦπειρος)· «ἐὰν ἴδῃ
τις ὅτι ἀπὸ χειρῶν νεκροῦ γνωρίμου ἐν ἀγγελίῳ ἔπιεν ὕδωρ, ὅστις ἂν ἦ, ἀποθανεῖται
ταχέως»⁶⁾· «ἔτι δόξας τις παρὰ τοῦ ἡλίου ἄρτους λαβεῖν δύο τοσαύτας ἡμέρας ἐπέζη-
σεν... καὶ τὸ παρὰ νεκροῦ λαμβάνειν μύρον ἢ ῥόδον ἢ καὶ τῶν ὁμοίων τι εἰς τὴν αὐτὴν
ἀνακτέον μοῖραν»⁷⁾.

Νερό. Τὸ καθαρὸ νερὸ εἶναι καλὸ (Ἦπειρος, Κρήτη, Πόντος) καὶ εὐτυχία
(Μάνη), τὸ θολό, ἀρρώστια ἐπικίνδυνη (Ἦλις, Μάνη) ἢ θάνατος (Πόντος)· «καθαρὸν
νερὸν καὶ ἄσπρον ἰδῆς καλὸν δηλοῖ»⁸⁾· «ἐπλεκες ἐπάνω εἰς νερὸν καὶ τὸ νερὸν εἶναι
παστρικὸν εὐτυχία, κέρδος· ἐπλεκες ἐπάνω εἰς νερὸν καὶ τὸ νερὸν θολόν, κακὸν ὅς τὲς
δουλειές σου»⁹⁾· «ὕδωρ διαυγὲς μηνύει χρῆστὸν τόδε», «ὕδωρ πίνων πηλῶδες ἐν λύπαις
ἔσει»¹⁰⁾, «πηγὴν ἰδεῖν καθαρὰν ἢ πιεῖν ἐξ αὐτῆς κέρδος σημαίνει»¹¹⁾, «θολὸν νερὸν ἰδῆς
κακὸν καὶ ἀσθένειαν δηλοῖ»¹²⁾. «Ἐάν τις ἴδῃ ὅτι ἀντλεῖ ὕδωρ φρεάτιον καὶ ἔστι καθα-
ρόν, εὐρήσει χρυσίον, εἰ δὲ ἀντλεῖ ὕδωρ ἔνθολον, εὐρήσει νόσον καὶ θλίψιν», «εἰ δὲ
ἔπιεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ καὶ ἦν καθαρὸν καὶ ἡδὺ τὸ πόμα, εὐρήσει χαρὰν καὶ
εὐζωΐαν... εἰ δὲ ἔνθολον καὶ ἀηδὲς εὐρήσει θλίψιν καὶ νοσήσει». «Ἐάν τις ἴδῃ ὅτι
διψῶν ἐξ ὕδατος ἐνεπλήσθη, εἰ μὲν ἔστι τὸ ὕδωρ ψυχρὸν καὶ ἡδὺ καὶ διειδὲς ἢ ζωὴ
αὐτοῦ ἐν χαρᾷ ἔσται, εἰ δὲ ἔνθολον καὶ χλιαρὸν καὶ ἀνῆδον εἰς θλίψιν καὶ πικρίαν»,

¹⁾ Ἀνώνυμος, στίχ. 237 (Λαογραφ., 8, 364).

²⁾ Ἀρτεμίδωρος, 171, 16.

³⁾ Ἀχμέτ, 197, 25.

⁴⁾ Ἀρτεμίδωρος, 65, 24.

⁵⁾ Ἀρτεμίδωρος, 101, 23.

⁶⁾ Ἀχμέτ, 153, 1.

⁷⁾ Ἀρτεμίδωρος, 12, 29.

⁸⁾ X 1275, φ. 67 β, (Anecdota, 176).

⁹⁾ X 1275, φ. 64 β, (Anecdota, 172).

¹⁰⁾ Ἀστράμυρνος, στίχ. 3, σ. 9 (Rigaltii).

¹¹⁾ Δανιήλ, στίχ. 415 (BZ 26, 311).

¹²⁾ X 1275, φ. 66, (Anecdota, 174).

«ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι πίνει ἐκ τῆς βροχῆς, εἰ μὲν ἔστι καθαρὸν, κοινὴν εὐεργεσίαν εὐεργετηθήσεται, εἰ δὲ ἔνθολον, εὐρήσει νόσον καὶ θλίψιν ἀναλόγως τῆς πόσεως τοῦ πλήθους»¹⁾· «πηγαὶ δὲ καὶ κροῖναι καὶ πίδακες ὕδατι καθαρῷ πλημμυροῦσαι ἀγαθαὶ πᾶσι», «ποταμοὶ καθαρὸν καὶ διειδὲς ἔχοντες ὕδωρ καὶ ἡρέμα ρέοντες ἀγαθοί, ἐπειδὴν δὲ θολερὸν καὶ ροῶδες ἢ τὸ ὕδωρ, τὴν ἀπὸ τῶν δεσποτῶν καὶ δικαστῶν ἀπειλὴν σημαίνουσιν»· «ὕδωρ εἰς οἰκίαν ρέον, θολερὸν μὲν ἐμπιπραμένην τὴν οἰκίαν ὕψεσθαι σημαίνει, τὸ δὲ καθαρὸν κτῆσιν καὶ χρήματα περιβαλέσθαι σημαίνει»²⁾· «ὅταν ἴδῃ τις σφόδρα ἕσθαι ὕδατι μὴ καθαρῷ, νοῦσον σημαίνει, ὕδωρ δὲ καθαρὸν πινόμενον ἀγαθόν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα βλάπτει»· «ποταμοὺς ρέοντας κατὰ τρόπον καὶ ὕδατι καθαρῷ μῆτε πλείονι μῆτε ἐλάσσονι τοῦ προσήκοντος.. ταῦτα πάντα οὕτως ὁρώμενα σημαίνει ὑγιεῖαν τῷ ἀνθρώπῳ»³⁾.

Νήματα. Τὰ νήματα εἶναι μπερδεψιᾶς (*Ἥλις, Μάνη)· «ράμματα ἀνακατεμένα βαστᾶς, θὰ ἐμπερδέψῃς μὲ ἀχαιμὸν ἀνθρώπων»⁴⁾, «νενησμένα κρατοῦντα προσδόκα λύπας»⁵⁾, «συνεργὰ δὲ τὰ εἰς ὑφὴν ἴστοῦ παρασκευαζόμενα πολλὰς φροντίδας καὶ σύγχυσιν πραγμάτων σημαίνει»⁶⁾.

Ξίδι. Ἐάν δῆς πὸς πίνεις ξίδι, θὰ δυσαραεστηθῆς μὲ φίλους καὶ συγγενεῖς (*Ἥλις, Ἡπειρος)· «ὄξος πιεῖν μάχην σημαίνει»⁷⁾, «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἦσθιε λάχανα θριδακίνας μετὰ ὄξους εὐρήσει θλίψιν ἀνάλογον τῆς βρώσεως καὶ τῆς δριμύτητος τοῦ ὄξους»⁸⁾, «ὄξος δὲ πίνειν δοκεῖν στασιάζει σημαίνει πρὸς τοὺς οἰκείους διὰ τὴν τοῦ στόματος συστροφήν»⁹⁾.

Ξύστρα. Ἐάν ξύστρα δέλνει ἐξολοθρεμὸν (Ἡπειρος)· «ἰδίως αἱ ξύστραι καὶ βλάβης εἰσὶ σημαντικαὶ διὰ τὸ ἀποξύνειν τὸν ἰδρωτὰ καὶ τῷ μὴ προστιθέναι τι τῷ σώματι»¹⁰⁾.

Ὀργανα. Ἐάν δῆς πὸς παίξεις ἢ ἀκούεις ὄργανα, ἢ λόγια δυσάρεστα θὰ ἀκούσης καὶ φιλονικίες θὰ γίνουσι (Μάνη) ἢ ἀπὸ θάνατος συγγενοῦς θὰ συμβῆ (*Ἥλις, Ἡπειρος, Μάνη). «ὄργανα λαλοῦν ἐὰν ἰδῆς, λόγια θὲ ν' ἀκούσης»¹¹⁾, «ὄργανα ἄδοντα ἀκοῦσαι, γειτόνων μάχην δηλοῖ», «κιθαρίζειν δυσημερίαν δηλοῖ»¹²⁾, «κύμβαλα ἢ κιθάρας ψηλα-

1) *Αχμέτ, 135, 10· 49, 9· 133, 10.

2) *Αρτεμίδωρος, 122, 6, 11· 123, 5· 124, 7.

3) Ἱπποκράτους, Περὶ διαίτης, 90 (Littre).

4) X 1275, φ. 70 α, (Anecdota, 180).

5) Γερμανός, στίχ. 143 (Λαογραφ., 7, 441).

6) *Αρτεμίδωρος, 182, 22.

7) Δανιήλ, στίχ. 410 (BZ, 26, 311).

8) *Αχμέτ, 160, 3.

9) *Αρτεμίδωρος, 60, 17.

10) *Αρτεμίδωρος, 59, 13.

11) X. 1275, φ. 69 β, (Anecdota, 178).

12) *Ανώνυμος, στίχ. 286 (Λαογραφ., 8, 366).

φῆσαι μάχας δηλοῖ»¹⁾, «κύμβαλα ἰδεῖν κυμβαλιζόμενα ἢ κρατούμενα ἢ ὀρχουμένους μάχην καὶ θοῆνον σημαίνει»· «σάλπιγγας ἀκούειν, θόρουβον σημαίνει»²⁾, «ἐὰν τις ἴδῃ ὅτι παίγνια καὶ κιθάρας ἔσχεν, ἐκεῖ μανδᾶτα ἀκούσῃ εἰς θλίψιν αὐτοῦ», «εἰ δὲ κύμβαλα καὶ κιθάρας καὶ παίζοντας ἦνεγκεν (εἰς τὸν γάμον) εἰς θλίψιν καὶ κλαυθμὸν ἦξει»· «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι χαρᾶς ἔνεκεν ἦδεν ἢ ὠρχεῖτο ἢ ἠΰλει ἢ ἐκιθάριζεν, εὐρήσει ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ κλαυθμὸν καὶ θλίψιν»³⁾, «ψάλλειν δὲ καὶ κιθαρίζειν πρὸς μὲν γάμον καὶ κοινωνίαν ἀγαθὸν διὰ τὴν ἀρμονίαν, πρὸς δὲ τὰς ἄλλας ἐγχειρήσεις πονηρὸν καὶ στάσεων ἀτίον»⁴⁾.

Ἦσπρια. Ἦσπρια δέλνουν κακὸ καὶ ἐνόχλησι (Ἦπειρος). «ἐὰν ἴδῃ τις γῆν ἔσπαρμένην ὀσπρίων, εἰς θλίψιν καὶ κόλασιν διακρίνεται», «εἰ δὲ ἔσπειρε (τὴν γῆν τὴν ἰδίαν) ὀσπρίων, προσδοκίᾳ πλούτου εὐρήσει θλίψεις», «εἰ δὲ ἴδῃ ὅτι ἐνεβλήθη σῖτος καὶ ὀσπριον ἐν αὐτῷ (τῷ πλοίῳ) εὐρήσει μερίμναν καὶ θλίψιν μακρὰν ἀνάλογον τοῦ πλήθους»⁵⁾· «τῶν ὀσπρίων πάντα μοχθηρὰ, πλὴν πίσου, ἔστι γὰρ πειθοῦς σημαντικόν»⁶⁾.

Πάγος. Πάγο ἀν δῆς ἔς τὸν ὕπνο σου, ἐμπόδια καὶ στενοχώρια θὰ δοκιμάσῃς (Ἦπειρος). «ἡ χιών, ἡ χάλαζα καὶ ὁ πάγος θλίψεις καὶ μερίμνας καὶ βασάνους σημαίνουσι»⁷⁾, «ὁ πάγος εἰς σφοδροτέραν κρίνεται θλίψιν»⁸⁾· χιών καὶ πάγος παρὰ τὴν ὥραν ὀρώμενα ψυχρὰς τὰς ἐγχειρήσεις καὶ τὰς προκειμένας πράξεις ἔσσεσθαι προαγορεύει»⁹⁾.

Παῖδι. Τὰ παιδιὰ εἶναι παῖδες, στενοχώρια (Ἦλις, Ἦπειρος, Κρήτη, Μάνη, Πόντος)· «ἐὰν ἴδῃ παιδίον, δηλοῖ ὅτι παιδείαν ἔχεις ἀπὸ ἑνὸς εὐτολμον»¹⁰⁾· «παιδίον τὰ μὲν ἄρρενα ἀγαθὰ, τὰ δὲ θήλεα πονηρὰ, ἀμφοτέρω δὲ φροντίδων ἔστι σημαντικά»· «παιδιά δοκεῖν ἰδεῖν παντελῶς βρέφη ἴδια μὲν τέκνα καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ μοχθηρόν, φροντίδας γὰρ καὶ λύπας σημαίνει καὶ μερίμνας»¹¹⁾.

Παννί. Τὸ παννὶ εἶναι δρόμος (Ἦλις, Μάνη). «βαμβακερὸν παννὶ μακρὸν ἴδῃς ἀπλωμένον, δρόμον μεγάλον μὲ κέρδος θὰ πάρης»¹²⁾· «εἰ δὲ τις ἀσυνήθως ὑφαίνει,

¹⁾ Δανιήλ, στίχ. 261 (BZ, 26, 304).

²⁾ Ἀνώνημος, στίχ. 135, 381 (Λαογραφ., 8, 358, 372).

³⁾ Ἀχμέτ, 82, 12, 22· 207, 26.

⁴⁾ Ἀρτεμίδωρος, 53, 8.

⁵⁾ Ἀχμέτ, 94, 4· 97, 11· 140, 2.

⁶⁾ Ἀρτεμίδωρος, 62, 21.

⁷⁾ Ἀχμέτ, 146, 23.

⁸⁾ Ἀχμέτ, 147, 15.

⁹⁾ Ἀρτεμίδωρος, 92, 3.

¹⁰⁾ X 1350, φ. 93 β, (Anecdota, 194).

¹¹⁾ Ἀρτεμίδωρος, 19, 11.

¹²⁾ X 1275, φ. 62 β, (Anecdota, 169).

εὐρήσει ταξίδιον καὶ κέρδος ἐξ αὐτοῦ ἀνάλογον τῆς ποιότητος τοῦ ἱστοῦ»¹⁾.

Παστιά. Ὁ παστουμαῖς λύπη δείχνει (Ἦπειρος). «ταρίχη δὲ καὶ πάντα τὰ ἀλιστὰ ἐν μὲν τοῖς προκειμένοις παρολκὰς καὶ ἀναβολὰς σημαίνει . . . ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τηκεδόνα καὶ λύπη, πολλάκις δὲ καὶ νόσον σημαίνει»²⁾.

Πέταγμα. Ἄν δῆς πὼς πετᾶς ἢ σὺ ὁ ἴδιος θὰ πεθάνης ἢ συγγενῆς σου (Ἦπειρος) ἐν Μάνη καὶ Ἦλιδι νὰ δῆς πὼς πετᾶς εἶναι δόξα καὶ τιμῆ. «Ἰπτασθαι χωρὶς πτεροῶν τοῖς μὲν ξενιτεύουσι κακόν, τοῖς δὲ λοιποῖς ἀσύμφορον»³⁾, «ὄπως δ' ἂν πέτηται νοσῶν ἄνθρωπος τεθνήξεται»⁴⁾. «καλὸν πέτεσθαι πράξεως καλῆς τόδε»⁵⁾. «ἐὰν ἴδῃ τις ἑαυτὸν χαμαὶ ἰπτάμενον, μέλλει δοξασθῆναι ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ εὐρίσκεται»⁶⁾. «ἰπτασθαι πτερὰ ἔχοντα ἀγαθὸν ἐπ' ἴσης πᾶσιν». «ἰπτασθαι δοκεῖν ὀλίγον τῆς γῆς ἀπέχοντα καὶ ὀρθὸν τῷ σχήματι ἀγαθὸν τῷ ἰδόντι».

Πρόβατα. Τὰ πρόβατα εἶναι πλοῦτος (Ἦλις). «πρόβατα εὐποροῦσαι πλείστα ἀμελγόμενα πλοῦτον καὶ χαρὰν δηλοῖ»,⁷⁾ «πρόβατα λευκὰ ἰδεῖν καλὸν σημαίνει»⁸⁾, «πρόβατα οἱ μὲν παλαιοὶ ἔλεγον λευκὰ μὲν ἀγαθὰ, μέλανα δὲ πονηρά, ὡς δὲ ἐγὼ ἐτήρησα πρόβατα καὶ λευκὰ καὶ μέλανα ἀγαθὰ»⁹⁾.

Σάββανο. Σάββανα ὅταν δῆς ἔς τὸν ὕπνο σου, εἶναι κακὸν (Ἦπειρος). «ὄσα νεκροῖς συντίθενται ταῦτα οὔτε δοῦναι νεκρῷ οὔτε παρὰ νεκροῦ λαβεῖν ἀγαθὸν ἢ γὰρ αὐτῷ τῷ ἰδόντι ἢ τινι τῶν τοῦ ἰδόντος ὀλέθρια γίνεται»¹⁰⁾.

Σεισμός. Ὁ σεισμός εἶναι ταραχὴ καὶ τρομάρα (Μάνη). «σεισμὸν βλέπεις κακὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον»· «ἐὰν ἰδῆς σεισμὸν, ἤξευρε ὅτι δηλοῖ σύγχυσιν»¹¹⁾. «σεισμός προδήλως ταραχὰς δηλοῖ τόπου»¹²⁾. «σεισμός καθ' ὕπνου γενόμενος κοσμικὴν ὄχλησιν σημαίνει»¹³⁾. «ἐὰν τις ἴδῃ κατ' ὄναρ ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ὑπάρχει σεισμὸν, τοῦτο νέον διάταγμα παρὰ βασιλέως σημαίνει θροοῦν καὶ σεῖον τοὺς κατοικοῦντας»¹⁴⁾. «γῆ κινουμένη

1) Ἀχμέτ, 215, 11.

2) Ἀρτεμίδωρος, 65, 7.

3) Δανιήλ, στίχ. 243 (BZ, 26, 303).

4) Ἀρτεμίδωρος, 160, 24. Τοῦτο εἶναι καὶ ἀρχαία λαϊκὴ ἀντίληψις, E. Riess, Volkstümliches bei Artemidoros (Rhein. Mus., 49, 189).

5) Ἀστράμυρνος, στίχ. 4, σ. 5.

6) Ὀνειροκρίτης κατὰ Μανουήλ τὸν Παλαιολόγον, (Anecdota, 521).

7) Ἀνόνημος, στίχ. 319 (Λαογραφ., 8, 368).

8) Δανιήλ, στίχ. 437 (BZ, 26, 312).

9) Ἀρτεμίδωρος, 2, 12.

10) Ἀρτεμίδωρος, 250, 6.

11) X 1275, φ. 70 α, (Anecdota, 180).

12) X 1350, φ. 93 α, (Anecdota, 193).

13) Ἀνόνημος, στίχ. 388 (Λαογραφ., 8, 372).

14) Ἀχμέτ, 99, 16.

τὰ πράγματα καὶ τὸν βίον τοῦ ἰδόντος κινήθησθεσθαι σημαίνει» ¹⁾· «γῆ κινευμένη θεωμένη ἢ οἰκία ὑγιαίνοντι μὲν ἀνδρὶ ἀσθένειαν σημαίνει, νοσοῦντι δὲ ὑγείην» ²⁾).

Σκάλα. Ἐάν δῆς πὼς ἀνεβαίνεις σκάλα, αὐτὸ σημαίνει ἀξίωμα, πρόοδο, προκοπή· ἂν τὴν κατεβαίνης, τὸ ἀντίθετο (Ἑλλης, Ἑπειρος)· «κλίμαξ ἀποδημίας ἐστὶ σημαντικὴ καὶ μεταβάσεως, οἱ δὲ βαθμοὶ αὐτῆς καὶ προκοπὴν σημαίνουσι», «λέγομεν δὲ τὰς προκοπὰς ἀναβάσεις, τὸ δ' ἐναντίον αὐταῖς καταβάσεις» ³⁾).

Σκουλαρίκια. Ἐάν δῆς πὼς φορεῖς σκουλαρίκια, παιδί θὰ κάμης ἢ ἀγῶρι ἢ κορίτσι (Ἑπειρος)· «φορεῖς σκουλαρίκια ἰδῆς ἀγῶρι παιδί θὰ κάμης» ⁴⁾, «ἐάν δὲ ἴδῃ (ἢ γυνὴ) ὅτι νεωστὶ ἐνώτια δέδωκεν αὐτῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, εἰ μὲν ἐστὶ ἔγκυος, τέξει θῆλυ, εἰ δὲ μῆ, συλλήψεται καὶ τέξει θῆλυ», «εἰ δὲ ἴδῃ τις ὅτι ἐφόρει ἐνώτια, γεννήσει θυγατέρα» ⁵⁾· «ὄρμοι καὶ ἀλύσεις καὶ ἐνώτια καὶ λίθοι πολυτελεῖς... ἀγάμοις γάμον προαγορεύει καὶ ἀτέκνοις τέκνα» ⁶⁾).

Σκύλλος. Ὁ σκύλλος εἶναι ἐχθρὸς (Ἑλλης, Μάνη, Πόντος)· ἂν δῆς πὼς σὲ γανγίζει ἢ σ' ἐδάγκασε σκυλλί, ἐχθρὸς σου θὰ σὲ βλάβῃ (Μάνη)· «τρέχοντας σκύλλους ἐπάνω σου ἐχθρὸς σου θὰ σοῦ κάμη κακόν, γανγίζοντάς σε ἕνας σκύλλος καὶ σὲ ἐδάγκασε φυλάξου ὅτι ἐχθρὸς σου εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν θὰ σὲ ζημιώσῃ ἢ κρισολογηθῇ» ⁷⁾· «κύνας θεωρήσαι ἢ διώκεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἐχθρὰν δηλοῖ»· «οἱ κύνες καὶ τὰ μοχθηρὰ δηλοῦσιν ἐχθρούς» ⁸⁾, «κυνῶν ὑλαγμὸς ἐχθρικὴν δηλοῖ βλάβην» ⁹⁾, «δηγμὸς κυνῶν δείκνυσιν ἐχθρικὴν βλάβην» ¹⁰⁾· «οἱ κύνες εἰς ἐχθρούς κρίνονται», «εἰ μὲν ἴδῃ τις ὅτι κύων ὑλάκει αὐτὸν μετ' ἐχθροῦ ἀτίμου διὰ λόγων μαχήσεται»· «εἰ μὲν ἴδῃ τις ὅτι ἐδήχηθῃ παρὰ κυνὸς θλιβήσεται παρὰ τοῦ ἐχθροῦ» ¹¹⁾, «ἀγροιαίνοντες δὲ ἢ ὑλακτοῦντες ἢ δάκνοντες (κύνες) ἀδικίας μαντεύονται καὶ βλάβας μεγάλας» ¹²⁾).

Σπίτι. Ἐάν πέση ἢ στέγη τοῦ σπιτιοῦ καὶ εἶναι ξέσκεπο, ὁ οἰκοδεσπότης θὰ πεθάνῃ (Ἑπειρος, Μάνη), ἂν γκρεμιστῇ, καταστροφὴ δέλνει (Ἑπειρος), ἂν πέση τοῖχος τοῦ σπιτιοῦ (Ἑπειρος) ἢ καμάρα (Μάνη) ἢ ἡ νοικοκυρὰ θὰ πεθάνῃ ἢ κἀνεὶς συγγενῆς,

¹⁾ Ἀρτεμίδωρος, 146, 24.

²⁾ Ἰπποκράτους, Περὶ διαίτης, 90.

³⁾ Ἀρτεμίδωρος, 147, 8· 220, 11. Ἀντιστρόφως ὁ Ἀνώνυμος στίχ. 385 (Λαογραφ., 8, 372) γράφει: «σκάλαν ἀνελθεῖν ἐμπόδιον σημαίνει».

⁴⁾ X 1275, φ. 70 (Anecdota, 180).

⁵⁾ Ἀχμέτ, 82, 2· 210, 7.

⁶⁾ Ἀρτεμίδωρος, 89, 20.

⁷⁾ X 1275, φ. 71^α καὶ 63^α (Anecdota, 170, 181).

⁸⁾ Ἀνώνυμος, στίχ. 149 καὶ 166 (Λαογραφ., 8, 358, 360).

⁹⁾ Ἀστράμπυρος, στίχ. 136, σελ. 5. Γερμανός, στίχ. 105 (Λαογραφ., 7, 439).

¹⁰⁾ Γερμανός, στίχ. 43 (Λαογραφ., 7, 435).

¹¹⁾ Ἀχμέτ, 225, 13, 15.

¹²⁾ Ἀρτεμίδωρος, 99, 16.

ἂν καὶ τὸ σπίτι, καταστροφὴ μεγάλη (Μάνη)· «δόμου πεσόντος ζημίαν τῶναρ νόει¹⁾· «τοῖχον τοῦ οἴκου πεσεῖν θάνατον τῆς ἰδίας γυναικὸς δηλοῖ»²⁾· «ἐὰν ἴδῃ (ὁ βασιλεὺς) ὅτι ἔπεσε τοῖχος τοῦ παλατίου αὐτοῦ ἢ Αὐγούστα τελευτήσῃ»· «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ὁ τοῖχος τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἔπεσεν ἀποθανεῖται ἢ γυνὴ αὐτοῦ», «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι συνέπεσεν ἐκ τῶν οἰκημάτων τοῖχος ἢ ἡλιακὸς ἢ ἄψις ἢ ἐξηλώθη θύρα ἢ ἐκάη, ταῦτα πάντα κρίνονται εἰς πῶσιν τοῦ οἰκοδεσπότης ἢ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ»³⁾· «θύραν ἰδεῖν τοῦ ἰδίου οἴκου ἢ χαλάσαι ἢ λείψαι ἀποβολὴν τῆς ἰδίας δηλοῖ γυναικὸς»⁴⁾.

Στεφάνι. Ἐὰν ἡ γυναῖκα δῆ πὼς ἔχασε τὸ στεφάνι της, θὰ πεθάνῃ ὁ ἄνδρας της (Ἦπειρος, Μάνη)· «ἐὰν ἴδῃ γυνὴ ὅτι ἀπώλεσεν ἢ ἔκλασεν τὸν στέφανον αὐτῆς χηρεῦσει ταχέως»⁵⁾.

Καὶ σήμερον ἡ λ. στεφάνι δηλοῖ τὸν σύζυγον πβ. τὴν φρ. νὰ χαρῆς τὸ στεφάνι σου.

Σφῆκες. Οἱ σφῆκες εἶναι ἐμπόδια (Ἦπειρος), σκάνδαλα καὶ ἐνοχλήσεις ἀπὸ ἐχθροῦς (Μάνη). «Ξανθοὺς σφῆκας θεωρῆσαι κοῦρσον ἐχθρῶν σημαίνει»⁶⁾· «σφῆκες φανεῖσαι δυσμενῶν εἰσιν βλάβαι», «σφῆκες πᾶσι κακοί, περιπεσεῖν γὰρ σημαίνουσι πονηροῖς ἀνθρώποις καὶ ὤμοις»⁷⁾· «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι σφῆκας ἐθεώρει κατ' ὄναρ ἐλθόντας εἰς τόπον ἢ εἰς χώραν, ἐλεύσεται ἐκεῖ ἐχθρὸς δίκην κούρσου»⁸⁾.

Τηγάνι. Τηγάνι δῆς ἔς τὸν ὕπνο σου, λύπη καὶ ζημιὰ (Ἦπειρος). «τήγανον ζημίαν σημαίνει»⁹⁾.

Τραγοῦδία. Ἐὰν δῆς ἔς τὸν ὕπνο σου πὼς τραγουδεῖς, λύπη θὰ δοκιμάσῃς (Ἦλις, Κρήτη, Μάνη). «Τραγωδῶν τις ὁ ἀκούων θλιβῆναι δόκει»¹⁰⁾, «εἰ δὲ ἴδῃ καὶ ἀκούσῃ τις κατ' ὄναρ τραγωδούντων, εἰς θλίψιν ἤξει καὶ λύπην ἐξ ἀκοῆς»· «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι χαρᾶς ἔνεκεν ἦδεν ἢ ὠρχεῖτο εὐρήσει ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ κλαυθμὸν καὶ θλίψιν»¹¹⁾.

Τρελλός. Ὁ τρελλὸς εἶναι εὐτυχία (Μάνη), καλὸ γενικῶς (Ἦλις). «Ἐὰν ἴδῃς εἰς τὸν ὕπνον σου κἀνένα λωλὸν ἢ ὅτι αὐτὸ ἔπαθες, ἤξευρε ὅτι καλὸν εἶναι εἰς ἐσένα»¹²⁾.

Τρίχες. Οἱ πολλὰς τρίχες τῆς κεφαλῆς πολλὰς ἔννοιες φανερῶνουν (Ἦπειρος, Κρήτη, Πόντος)· ἅμα δῆς πὼς πέσανε τὰ μαλλιά σου ἢ τὰ ἔκοψες, φεύγουν, πέφτουν

¹⁾ Γερμανός, στίχ. 45 (Λαογραφ., 7, 435).

²⁾ Ἀνώνυμος, στίχ. 413 (Λαογραφ., 8, 374).

³⁾ Ἀχμέτ, 103, 5· 204, 1· 101, 22.

⁴⁾ Ἀνώνυμος, στ. 109 (Λαογραφ. 8, 357).

⁵⁾ Ἀχμέτ, 81, 19.

⁶⁾ Ἀνώνυμος, στίχ. 259 (Λαογραφ., 8, 365).

⁷⁾ Γερμανός, στίχ. 214 (Λαογραφ., 7, 445). Ἀσιτόμυρνος, στίχ. 10, σελ. 8.

⁸⁾ Ἀχμέτ, 230, 3.

⁹⁾ Ἀριτεμίδωρος, 147, 11.

¹⁰⁾ Γερμανός, στίχ. 231 (Λαογραφ., 7, 446).

¹¹⁾ Ἀχμέτ, 32, 13· 207, 16.

¹²⁾ X 1350, φ. 97 α (Anecdota, 197).

οί ἔννοιες σου (*Ἡλις, Μάνη): «αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἐκτεταμέναι καὶ πολλὰ οὔσαι φροντίδας καὶ μερίμνας πολλὰς καὶ ἢ πτώσις τούτων ἐλευθερία μεγίστη ἐστὶ»¹⁾. «τρίχας τῆς γενειάδος πολλὰς καὶ δασείας ἰδεῖν ἤγουν πλεόν τοῦ δέοντος, πενίαν καὶ λύπην σημαίνει»²⁾. «ἐὰν τις ἴδῃ ὅτι αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐμηκύνθησαν καὶ ἐπληθύνθησαν εἰ ἔστι πτωχὸς εὐρήσει θλίψιν καὶ ἀγανάκτησιν», «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἔκοψέ τις ἐκ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. . . εἰ πτωχὸς ἦ ἀποβάλλει τὴν θλίψιν αὐτοῦ»³⁾. «αἱ μεγάλαί μὲν ἀτημέλητοι δὲ τρίχες ὡς μὴ δοκεῖν κόμην εἶναι, ἀλλὰ τρίχωμα πᾶσιν ἀνθρώποις πένθη καὶ λύπας δηλοῦσιν»⁴⁾.

Ὑποδήματα. Ἐν δῆς πὼς φορεῖς ὑποδήματα στενά, στενοχωρίαν θὰ δοκιμάσῃς (*Ἡλις, Ἡπειρος, Κρήτη, Μάνη, Πόντος, Χίος). «Τὰ ὑποδήματα εἰς θλίψιν καὶ στενοχωρίαν ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτῆς (τῆς γυναικός) εἰσι»· «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι φορεῖ ὑποδήματα νέα, εὐρήσει θλίψιν καὶ μέριμναν»⁵⁾.

Φακῆ. Ἡ φακῆ εἶναι λύπη καὶ πίκρα (*Ἡλις, Ἡπειρος): «Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι εὖρε κύαμον ἢ φακῆν εὐρήσει θλίψιν καὶ μέριμναν»⁶⁾, «φακῆ δὲ πένθος προαγορεύει»⁷⁾.

Φίδι. Τὸ φίδι εἶναι ἐχθρὸς⁸⁾ (*Ἡλις, Ἡπειρος, Κρήτη): «ὄφιν ἰδῆς καὶ σὲ κυνηγᾷ, ἐχθρὸς σου θέλει σὲ κάμει κακόν», «ὄφιν ἰδῆς καὶ ἐπίασες, μὲ τὸν ἐχθρόν σου θὰ φιλιωθῆς»⁹⁾. «ἐὰν ἰδῆς φίδι, ἤξευρε ὅτι κανεὶς θέλει σοῦ κάμει κακόν καὶ φυλάξου ἡμέρας πέντε»¹⁰⁾. «ὄφιν ἀποκτείνας τὸν ἐχθρόν σου νικήσεις»¹¹⁾, «ὄφεις πατεῖν τὰ κέντρα τῶν ἐχθρῶν λύει»¹²⁾. «οἱ ὄφεις εἰς πρόσωπον μεγίστων καὶ μικρῶν ἐχθρῶν κρίνονται ἀναλόγως τοῦ μεγέθους αὐτῶν», «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ὄφιν ἐφόνησε, ἐχθρὸν ἀνάλογον ἀποκτενεῖ»¹³⁾. «ὄφρις νόσον σημαίνει καὶ ἐχθρόν»¹⁴⁾.

Φίλημα. Τὸ φιλὶ εἶναι ἄρνημα καὶ χωρισμὸς (Κρήτη, Μάνη): «ἐὰν ἰδῆς εἰς τὸν ὕπνον σου φιλί, λύπην καὶ χωρισμὸν δηλοῖ»¹⁵⁾. «ἐὰν τις ἴδῃ ὅτι ἐφίλησε γνῶριμον ἐχθρὸν πρὸς τὸ διαλλαγῆναι, πλεόν αὐτὸν ἐχθρανεῖ»¹⁶⁾.

1) Ὁνειροκρίτης κατὰ *Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον*, (Anecdota, 516).

2) Ἄνωνμος, στίχ. 403 (Λαογραφ., 8, 373).

3) Ἀχμέτ, 15, 7, 10, 12, 15.

4) Ἀρτεμίδωρος, 22, 13.

5) Ἀχμέτ, 81, 28· 198, 10.

6) Ἀχμέτ, 160, 18.

7) Ἀρτεμίδωρος, 63, 1.

8) Κατὰ τοὺς Μανιάτας, ἀντιθέτως, τὸ φίδι εἶναι φίλος.

9) X 1275, φ. 69 α (Anecdota, 178).

10) X 1350, φ. 89 β (Anecdota, 188).

11) Ἄνωνμος, στίχ. 301 (Λαογραφ., 8, 367).

12) Ἀστράμυνηχος, στίχ. 6, σελ. 7.

13) Ἀχμέτ, 228, 28.

14) Ἀρτεμίδωρος, 106, 17.

15) X 1350, φ. 99 α, (Anecdota, 200).

16) Ἀχμέτ, 90, 20.

Φορέματα. Τὰ φορέματα, ἂν μάλιστα εἶναι στενά, στενοχωρία φανερόνουν (Ἔπαινος, Κρήτη, Μάνη, Πόντος): τὰ μαῦρα καὶ τὰ λερωμένα, λύπη καὶ ἀρρώστια (Ἔπαινος, Ἔπαινος): «ἰμάτια φορεῖς καὶ μαῦρα εἶναι ἀρρωστίαν δηλοῖ»¹⁾: «στολὴν φορεῖν μέλαιναν οὐ καλὴ θέα»²⁾: «ἐὰν δὲ ἴδῃ (τις) ὅτι ἐνεπηλώθη τι τῶν ἱματίων αὐτοῦ εὐρήσει θλίψιν»³⁾, «τὰ λευκὰ (ἱμάτια) τῶν μελαιῶν ἀμείνω»⁴⁾: «ἔστι δὲ ἄλλως ἢ μέλαινα ἐσθῆς πᾶσι πονηρὰ»⁵⁾: «ἰμάτια ἐσπιλωμένα ἔχειν ἰδεῖν ἢ ἐγγίσει κακὸν δηλοῖ»⁶⁾, «ἀεὶ δὲ ἀμεινον λαμπρὰ καὶ καθαρὰ ἱμάτια ἔχειν καὶ πεπλυμένα καλῶς ἢ ρυπαρὰ καὶ ἄπλυτα»⁷⁾: «ὄρῳ καθαρὸς ἐν ἱματίοισιν λευκοῖσιν ἀγαθὸν... εἰ δὲ τοῦναντίον τις ὄρῳ γυμνοῦς ἢ μελανεῖμονας ἢ μὴ καθαρὸς σημαίνει νοῦσον»⁸⁾.

Φύτεμα. Ἄν δῆς πὸς φυτεύεις δένδρο ἢ λουλούδι, θάνατο παιδιοῦ σου δέλνει (Ἔπαινος). «Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἐφύτευσε δένδρα, εὐρήσει θλίψιν καὶ μέριμναν ἀναλόγως τῶν δένδρων»⁹⁾: «φυτεύειν ἀγαθὸν τοῖς γῆμαι προηρημένοις... ἐὰν τις νοσῇ κατὰ τὸν οἶκον τοῦ ἰδόντος, τεθνήξεται»¹⁰⁾.

Φωτιά. Ἡ φωτιά εἶναι πόνια, βαρεῖα ἀρρώστια καὶ ζημία (Ἔπαινος, Μάνη), ἢ φλόγα καὶ ἢ φωτιά προξενεῖα καὶ γάμο σημαίνει (Ἔπαινος). «Πῦρ λάβρον μετὰ καπνοῦ ἢ χωρὶς καπνοῦ φερόμενον ἐν οἴκῳ τινὸς συμφορὰν προσημαίνει ἢ καὶ δυστυχίαν»¹¹⁾: «ἐμπρησμοὶν ἰδεῖν ἐν οἴκῳ τινὸς τὸ πῦρ κίνδυνον δηλοῖ»¹²⁾: «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἐν πυρὶ φλογὸς ἐκάη οἶκος, εἰς παντελῆ πυρκαϊὰν ὁ κύριος τοῦ οἴκου πολέμῳ ἢ ὄξει νοσήματι ἀπολείται»¹³⁾: «οἶκοι σμηχόμενοι μὴ καθαροῦ πυρὶ καὶ καταιθαλούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς διαφθειρόμενοι πᾶσι πονηροὶ καὶ τοιοῦτον ὄλεθρον σημαίνουσιν ἀνθρώπων»¹⁴⁾: «πῦρ ἀγάμοις γάμον προαγορεύει καὶ πένησι καὶ πλουσίοις οὐδὲν γὰρ οὔτω τὸ σῶμα θερμαίνει ὡς πῦρ καὶ γυνή», «λύχνος δὲ καιόμενος ἐν οἰκίᾳ λαμπρὸς ἀγάμοις γάμον καὶ τοῖς νοσοῦσι ὑγείαν σημαίνει»¹⁵⁾.

Τὴν αὐτὴν περὶ πυρπολήσεως οἰκίας γνώμην εἶχον καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις διηγεῖται ὅτι ὑπὸ τῶν φυγάδων Θηβαίων, οἵτινες

¹⁾ X 1275, φ. 66 β (Anecdota, 174).

²⁾ Ἀστράμυθος, στίχ. 3, σελ. 8.

³⁾ Ἀχμέτ, 134, 12.

⁴⁾ Ἀρτεμίδωρος, 224, 6.

⁵⁾ Ἀρτεμίδωρος, 86, 23.

⁶⁾ Δανιήλ, στίχ. 242 (BZ, 26, 303).

⁷⁾ Ἀρτεμίδωρος, 88, 22.

⁸⁾ Ἰπποκράτους, Περὶ διαίτης, 90 (Littre).

⁹⁾ Ἀχμέτ, 108, 8.

¹⁰⁾ Ἀρτεμίδωρος, 48, 24, 49, 2.

¹¹⁾ Ὀνειροκρίτης κατὰ Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον, (Anecdota, 519, 531).

¹²⁾ Ἀχμέτ, 118, 22.

¹³⁾ Ἀρτεμίδωρος, 94, 16.

¹⁴⁾ Ἀρτεμίδωρος, 96, 16.

ἔμελλον νὰ καταλύσουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος ἐθεωρήθη κακὸς οἰωνὸς ὅτι Ὑπατόδωρος ὁ Ἐριάνθους εἶδε καθ' ὕπνου ὅτι ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Χάρωνος «πῦρ ἔλαμψεν πολὺ καὶ δεινὸν ἔξ αὐτῆς» ¹⁾).

Χαλάξι. Χαλάξι ἂν δῆς νὰ πέφτη, λύπη καὶ ταραχὴ δέλνει (Ἦπειρος). «Χάλαζα δὲ ταραχὰς καὶ δυσθυμίας δηλοῖ» ²⁾. «ἢ χάλαζα θλίψεις καὶ μερίμνας καὶ βασάνους σημαίνει» ³⁾).

Χορός. Ἄν δῆς πὼς χορεύεις, θάνατο περιμένε (Ἦλις, Ἦπειρος, Μάνη). «κύμβαλα ἰδεῖν κυμβαλιζόμενα ἢ κρατούμενα ἢ ὀρχουμένους μάχην καὶ θοῆνον σημαίνει» ⁴⁾. «ἐὰν τις ἴδῃ ὅτι ἦδεν ἢ ὠρχεῖτο ἢ ἠΰλει, εὐρήσει κλαυθμὸν καὶ θλίψιν» ⁵⁾. «ἄλλοτριῶν δὲ τινῶν παρόντων ἀνθρώπων πολλῶν ἢ ὀλίγων δοκεῖν ὀρχεῖσθαι ἢ τινα τῶν ἰδίων ὀρχούμενον ἰδεῖν οὐδενὶ ἀγαθὸν οὔτε ἐρωμένῳ οὔτε νοσοῦντι τῷ μὲν γὰρ τις ἔνδον ἐν τῷ οἴκῳ, τεθνήξεται, ὁ δὲ ὀρχησάμενος ἀσχημονήσει μεγάλως»· τὸ ὀρχεῖσθαι «ἀσθενοῦντι ἀνθρώπῳ καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ πονηρόν. . . πονηρόν δὲ τῷ νοσοῦντά τινα ἔχοντι· τὰ γὰρ αὐτὰ τῷ κοπτομένῳ καὶ ὁ ὀρχούμενος πάσχει τε καὶ δρᾷ» ⁶⁾).

Χρήματα. Λεπτὰ ἂν δῆς ἔς τὸν ὕπνο σου εἶναι λόγια, ἀνακατόματα, φιλονικίες καὶ ἀνησυχίες (Ἦλις, Ἦπειρος, Κάρπαθος, Μάνη, Πόντος) ⁷⁾. «ἐὰν ἰδῆς ὅτι παίρνεις γρόσια ἀπὸ κἀνένα, ἤξευρε ὅτι λόγια θέλει κάμειν μὲ κἀνένα» ⁸⁾. «ἀργύριον ἢ χρυσίον ἰδεῖν, ἐμπόδιον προᾶγμα δηλοῖ» ⁹⁾. «οἱ φόλλεις καθ' ὅλου εἰς μάχην καὶ δίκας κρίνονται»· «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι εὔρε φόλλεις, εὐρήσει μάχας καὶ θλίψεις ἀναλόγως τῶν φόλλεων»· «ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι εὔρε μιλιαρῆσια ἢ ἔλαβε παρὰ τινος γνωρίμου, λόγοι σκληροὶ κινηθήσονται ἐν μέσῳ αὐτῶν» ¹⁰⁾, «λέγουσι δὲ ἔνιοι τὸ ἀργύριον εἶναι πονηρόν καὶ τὰ νομίσματα πάντα, ἐγὼ δὲ ἐτήρησα τὰ μὲν λεπτὰ καὶ χαλκᾶ νομίσματα δυσθυμιῶν αἷτια καὶ λόγων ἐπιλύπων, τὰ δὲ ἀργυρᾶ λόγων τῶν ἐν συνθήκαις περὶ σπουδαίων πραγμάτων σημαντικά, αἱ δὲ ἄμεινον ὀλίγα ἔχειν χρήματα καὶ νομίσματα καὶ μὴ πολλά, ἐπεὶ τὰ γε πολλά, διὰ τὸ δυσσοικονόμητον, φροντίδας καὶ λύπας σημαίνει» ¹¹⁾).

Ψάρι. Τὸ ψάρι εἶναι βάσανο καὶ λαχτάρα (Ἦλις, Ἦπειρος, Μάνη) ἢ κέρδος (Ἦπειρος). «ἐὰν ἰδῆς εἰς τὸν ὕπνον σου ὀψάρια, δηλοῖ ὅτι ὁ νοῦς σου ἔχει τίποτες σκο-

¹⁾ Πλουτάρχου, Περὶ Σωκράτους δαιμονίου, 17.

²⁾ Ἀρτεμίδωρος, 92, 5.

³⁾ Ἀχμέτ, 146, 23.

⁴⁾ Ἀνώνυμος, στίχ. 135 (Λαογραφ., 8, 358).

⁵⁾ Ἀχμέτ, 207, 16.

⁶⁾ Ἀρτεμίδωρος, 68, 17, 21.

⁷⁾ «Τὰ ψελά τὰ παρὰς εἶναι λόγια» Ἰορδ. Βαμβακίδη, Σύμμεικτα ἐξ Οἰνῆς (Ἀρχεῖον Πόντου, 9, 168).

⁸⁾ X 1350, φ. 99 β (Anecdota, 200).

⁹⁾ Δανιήλ, στίχ. 2 (BZ, 26, 292).

¹⁰⁾ Ἀχμέτ, 209, 4, 17.

¹¹⁾ Ἀρτεμίδωρος, 154, 18.

τοῦρες καὶ λαχτάρα»¹⁾· «οἱ ἰχθύες κρίνονται εἰς φόβον καὶ ἀβουλίαν διὰ τὸ εἶναι τρομαλούς»²⁾· «ὀψάρια ἐσθίειν κέρδος σοι ἔρχεται»³⁾).

Ψεῖρες. Ὅταν ὀνειρεύεσαι πὼς ἔχεις ψεῖρες, χρήματα θὰ λάβῃς καὶ κέρδος θὰ ἔχῃς (*Ἡλις, Κρήτη, Μάνη, Πόντος)⁴⁾· «φθειρας ὀλίγους ἔχειν καὶ εὐρίσκειν ἐν τῷ σώματι ἢ ἐν τοῖς ἱματίοις καὶ τούτους ἀναιρεῖν ἀγαθόν»⁵⁾· «φθειρας καίων τις, κατακαίει τὸν πλοῦτον»⁶⁾).

Ψωμί. Τὸ ψωμί εἶναι δύναμι, βοήθεια (*Ἡλις, Κρήτη, Μάνη)· «ἐὰν ἰδῆς ψωμί, δύναμις εἶναι εἰς τὸν οἶκόν σου καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου»⁷⁾· «ψωμί κριθινὸν δέξασθαι χαρὰν ἐν τῇ ζωῇ σημαίνει»⁸⁾· «ἄρτους δοκεῖν ἐσθίειν τοὺς ἕξ ἔθους, ἀγαθόν»⁹⁾).

¹⁾ X 1350, φ. 91 α (Anecdota, 190).

²⁾ Ὀνειροκρίτης κατὰ *Μανουήλ τὸν Παλαιολόγον*, (Anecdota, 511).

³⁾ *Δανιήλ*, στίχ. 409 (BZ, 26, 310).

⁴⁾ «Τὰ φτειρία εἶναι ἀρχοντία», *Ἰορδ. Βαμβακίδη*, Ἔνθ' ἀν., 9, 169,

⁵⁾ *Ἀρτεμίδωρος*, 177, 26,

⁶⁾ *Γερμανός*, στίχ. 249 (Λαογραφ., 7, 447).

⁷⁾ X 1350, φ. 94 α (Anecdota, 194).

⁸⁾ *Δανιήλ*, στίχ. 480 (BZ, 26, 314).

⁹⁾ *Ἀρτεμίδωρος*, 63, 9.